

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ TECHNOLOGIJŲ FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

DOVILĖ MACEIKIENĖ
EDUKOLOGIJOS MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINĖS
STUDIJS

VYRESNIŲJŲ KLASIŲ MOKINIŲ TEISINIŲ ŽINIŲ
AKTUALIZAVIMAS NEFORMALIAUS UGDYMO PROCESSE
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: Prof. dr. Rita Bieliauskiene

Vilnius,
2013

TURINYS

SĄVOKŲ ŽODYNAS	3
ĮVADAS.....	5
1. NEFORMALIAUS UGDYMO SAMPRATOS TEORINIS PAGRINDIMAS.....	12
1.1. Neformalaus švietimo tipai ir kryptys	16
1.2. Neformalaus švietimo aspektai Lietuvoje.....	21
2. TEISINIO UGDYMO SAMPRATA	27
2.1. Teisinės sąmonės formavimas.....	31
3. GALIMI VYRESNIŲJŲ KLASIŲ MOKINIŲ TEISINIŲ ŽINIŲ AKTUALIZAVIMO BŪDAI NEFORMALIAUS UGDYMO PROCESĖ.....	39
4. VYRESNIŲJŲ KLASIŲ MOKINIŲ POŽIŪRIO Į TEISINIŲ ŽINIŲ AKTUALIZAVIMĄ NEFORMALIAUS UGDYMO PROCESĖ TYRIMAS	43
4.1. Tyrimo metodologija	43
4.2. Tyrimų rezultatų analizė	46
4.3. Tyrimo apibendrinimas.....	54
IŠVADOS	56
REKOMENDACIJOS	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	58
SANTRAUKA.....	62
SUMMARY.....	63
PRIEDAI.....	64

SAVOKŲ ŽODYNAS

Aktualizavimas – „ugdymo principas, reikalaujantis parodyti, kad svarstomas dalykas ar klausimas yra svarbus, reikšmingas konkrečiu atveju ar gyvenamuoju laikotarpiu veiksnys“.

Jovaiša, L. Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007. P. 15.

Mokinys – „asmuo, kuris iš ko nors mokosi, pvz., muzikos mokytojo mokinys, traktorininko, kalvio mokinys. Jis perima iš mokytojo patirtį. Mokiniais vadinami ir asmenys, besimokantys profesinio mokymo įstaigoje ir (arba) įmonėje“. Jovaiša, L. Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007. P. 167.

Formalusis švietimas – „švietimas, vykdomas pagal Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka patvirtintas ir įregistruotas švietimo programas, kurias baigus įgyjamas pradinis, pagrindinis, vidurinis arba aukštasis išsilavinimas ir (ar) kvalifikacija arba pripažįstama kompetencija, reikalinga įstatymų reglamentuojamam darbui ar funkcijai atlikti“. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo redakcija. // Valstybės žinios. 2011, Nr. XI-1281.

Kompetencija – „gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, mokėjimų, įgūdžių, vertybinių nuostatų visuma“. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo redakcija// Valstybės žinios. 2011, Nr. XI-1281.

Neformalusis švietimas – „švietimas pagal įvairias švietimo poreikių tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo, papildomos kompetencijos įgijimo programas. Neformalusis mokymas apima mokymąsi ne mokykloje, be jos pagalbos, šalia formaliojo ugdymo sistemos, už formaliosios ugdymo sistemos ribų moksleivių laisvu pasirinkimu. Tai įvairūs parengiamieji ir profesiniai kursai, nuotolinis mokymas, papildomo lavinimo institucijų veikla, pvz., jaunųjų technikų rūmų ir pan“. Jovaiša, L. Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007. P. 180.

Kitas neformalusis vaikų švietimas – švietimas, kurio „paskirtis – tenkinti mokinių pažinimo, ugdymosi ir saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais“. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo redakcija// Valstybės žinios. 2011, Nr. XI-1281.

Formalųjį švietimą papildantis ugdymas – ugdymas, kurio „paskirtis – pagal ilgalaikes programas sistemiškai plėsti tam tikros srities žinias, stiprinti gebėjimus ir įgūdžius ir suteikti asmeniui papildomas dalykines kompetencijas. Neformaliajam vaikų švietimui priskiriamas taip pat ir formalųjį švietimą papildantis ugdymas, kurį vykdo muzikos, dailės, kitos menų ir sporto mokyklos.“ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo redakcija// Valstybės žinios. 2011, Nr. XI-1281.

Požiūris – „sąlygiškai pastovi nuomonių, interesų, pažiūrų išraiška, atspindinti asmens individualią patirtį. Skiriami socialiniai, filosofiniai, moksliniai, meniniai, buitiniai ir kt. požiūriai. Požiūrių vienu kuriuo nors klausimu sistemą galima vadinti samprata (konceptija). Ji gali būti asmeninė, mokslinė, filosofinė. Kai mokslinė ar filosofinė samprata (konceptija) visapusiškai ir tvirtai pagrindžiama, ji tampa teorija“. Jovaiša, L. Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007. P. 226

Savišvieta – „savarankiškas mokymasis, kuris remiasi asmens iš įvairių šaltinių gaunamomis žiniomis ir jo praktine patirtimi“. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo redakcija // Valstybės žinios. 2011, Nr. XI-1281

Švietimas – „pagrindinė ugdymo funkcija, tenkinanti individo ir visuomenės informacinius poreikius. Pagrindinės švietimo funkcijos – mokymas ir lavinimas. Istoriskai susiklostė dvi švietimo formos: mokyklinis ir nemokyklinis (visuomeninis) švietimas. Mokyklinis švietimas – tai mokymo ir auklėjimo įstaigų sistemos veikla, teikianti augančiam kartai išsimokslinimą ir išsilavinimą“. Jovaiša, L. Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007. P. 288.

Vyresniųjų klasių mokinys – „Asmuo, kuris ko nors mokosi ir perima iš mokytojo patirtį vyresnėse klasėse, tai yra, 9-12 klasėse“. Adaptuota pagal: Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo redakcija// Valstybės žinios. 2011, Nr. XI-1281.

Ugdymas - „asmenybę kuriantis žmonių bendravimas sąveikaujant su aplinka bei žmonijos kultūros vertybėmis. Ugdymas – bendriausia pedagogikos kategorija, apimanti auginimą, švietimą, mokymą, lavinimą, auklėjimą, formavimą. Šias ugdymo sąvokas sieja komplementarus ryšys – jos viena kitą papildo ir sukuria naujas sąvokas, skiriamas auklėjamasis mokymas, lavinamasis mokymas ir lavinamasis auklėjimas. Minėtas sąvokas taip pat sieja funkcinis ryšys: 1) švietimas realizuojamas mokymu; 2) mokymo paskirtis – ne tik išmokyti, bet ir lavinti, auklėti; 3) auklėjimo paskirtis – ne tik perteikti ugdytiniam kultūros vertybes, bet pagal jas formuoti ir jų elgesį, asmenybę“. Jovaiša, L. Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007. P. 311.

IVADAS

Temos aktualumas. Pasikeitus valstybės santvarkai ir demokratiškėjant visuomenei šeimoje ir mokykloje keitėsi bendravimo principai. Pastarieji turi būti grindžiami žmogaus teisėmis, pagarba ir atsakomybe. Ekonominiu sunkmečiu atsirado naujo tipo bendruomeniniai santykiai be šeimos, susitelkusios kartu, pavyzdžiui, emigrantų ar vieno tėvo šeimos, kurių vaikams kyla įvairių socialinių konfliktų ir iš to išplaukiančių atsakomybės reikalaujančių problemų. Dažnai suaugę mano, jog vaikai turi per daug laisvių ir nesuvokia savo pareigų, nepripažįsta tėvų ar mokytojų autoritetų. Taigi, brandžioji visuomenė turi būti motyvuota pakeisti esamą situaciją taip, kad jaunuoliai žinotų savo teises, vykdytų pareigas valstybėje ir sėkmingai integruotųsi į Europos demokratinį gyvenimą. Tai reiškia, kad jie turi būti atitinkamai ugdomi tam tikrame amžiaus tarpsnyje ir įsisavinti save kaip visateisį visuomenės narį atsakingą už savo veiksmus.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 10 straipsnyje tvirtinama, kad „[...] vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažįstama anksčiau“¹. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.162 straipsnis teigia, kad vaikas turi gerbti tėvus ir tinkamai atlikti savo pareigas². A. Kurienė teigia, kad „tėvai yra atsakingi už vaiko pareigų supratimą šeimoje, o vaiko teisės ir pareigos išplaukia iš tėvų teisių ir pareigų, susijusių su vaiku“³. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas teigia (34 straipsnio 2 dalis), kad „kiekvienam vaikui turi būti užtikrinta galimybė išmokti gerbti tėvus, auklėtojus, mokytojus, kitus žmones, savo gimtąją, valstybinę kalbą ir kultūrą, kitas kalbas ir kultūras, gamtą, pasiruošti savarankiškam gyvenimui, darbui ir tapti naudingu visuomenės nariu“⁴.

Kyla klausimas ar visi paklūsta įstatymui, jeigu dažnas suaugęs mano, jog vaikai „turi per daug laisvių“? Ar patys vaikai gali ir nori pakeisti esančią situaciją? Dažnai sakoma, kad vaikai yra suaugusiųjų atspindys, nes jie perima elgesio modelį iš savo tėvų. Vadinasi, jeigu vaikai šiandien negerbia tėvų ir nevykdo kitų pareigų, kurių tikimasi, jie nėra to išmokyti; jiems nebuvo sudarytos sąlygos ir galimybės augti ir vystytis saugiai, kai suaugusieji atsakingai ir rūpestingai naudojami savo valdžia, užtikrindami saugų ir pagarbų elgesį su vaiku, jo teisių įgyvendinimą ir esminių poreikių patenkinimą. Anot Kurienės, nemažai vaikų

¹Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr. 1-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 1995, Nr. 60–1501

²Vaiko, tėvų, pedagogų teisės, pareigos ir atsakomybė. Vilnius: Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2008. P. 8

³Ten pat.

⁴Ten pat.

auga smurto, nepriežiūros sąlygomis, negauna tinkamo emocinio palaikymo, yra emociškai žalojami, tad ir neišmoksta gerbti savo bei kitų žmonių teisių⁵.

Galima daryti išvadą, kad įvairaus amžiaus vaikams trūksta suvokimo apie teises jų galias. Nusikalstama veikla įtraukia ne tik suaugusiuosius, bet ir nepilnamečius, ar net mažamečius. Mokyklose ir kitose švietimo įstaigose paaugliai dažnai tampa patyčių ar prekeivių narkotinėmis medžiagomis aukomis, neretai patys daro nusižengimus. Ne vienas jaunas žmogus dažnai pervertina savo galimybes, neturėdamas atitinkamų teisinių žinių, nesugeba įvertinti pasirinkto gyvenimo kelio ir pradeda pažeidinėti įstatymus. Jaunimo nusikalstamumas yra akivaizdi problema tiek Lietuvoje, tiek visame pasaulyje. Mokyklose, neformalaus ugdymo institucijose ir šeimose jaunuoliai negauna pakankamai teisinių žinių, o tai atitinkamai nepatenkina mokinių poreikio sėkmingai integruotis į visuomenę. Teisinių žinių pagrindai yra integruoti į atskirų dėstomų disciplinų programas, tačiau nėra aišku kaip mokiniai gali aktualizuoti šias žinias neformalaus ugdymo procese.

Kaip skelbia Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo redakcija (Valstybės žinios, 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281), švietimas, *kaip asmens, visuomenės ir valstybės ateities kūrimo būdas, grindžiamas žmogaus nelygstamos vertės, jo pasirinkimo laisvės, dorinės atsakomybės pripažinimu, demokratiniais santykiais, šalies kultūros tradicijomis. Švietimas saugo ir kuria tautos tapatybę, perduoda vertybes, kurios daro žmogaus gyvenimą prasmingą, visuomenės gyvenimą – darnų ir solidarių, valstybės – pažangų ir saugų*⁶. Švietimo sistema veiksminga tada, kai mokiniai gerbia vieni kitus, pripažįsta suaugusiųjų autoritetą, ugdo kūrybiškumą, savarankišką mąstymą ir atlieka savo pareigas. Neatsiejama mokinių gyvenimo dalis yra ir pilietiškumas, aktyvus dalyvavimas visuomeniniame gyvenime. Europos Taryba 2011 metais paskelbė rezoliuciją „dėl naujų ir veiksmingų visų jaunuolių dalyvavimo Europos demokratiname gyvenime būdų skatinimo“⁷, kurioje pripažįstama, kad, siekiant užtikrinti jaunimo dalyvavimą visuomenės gyvenime, svarbu informuoti apie dalyvavimo būdus ir pagarbą žmogaus teisėms. Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatyme (2003) jaunimas yra apibrėžiamas kaip asmenys nuo 15 iki 29 metų amžiaus, o Lietuvoje mokyklą baigiantys asmenys jau sulaukia 19 metų, todėl minėtos rezoliucijos rekomendacijos taikytinos ir vyresniųjų klasių mokiniams⁸.

Didelį vaidmenį jaunuolio ugdyme atlieka švietimas formalaus ugdymo institucijoje, tačiau dar didesnę gali atlikti ugdymas neformalaus ugdymo procese. Jau minėtoje Europos Tarybos rezoliucijoje 2011 metais teigiama, kad „siekiant didesnio jaunimo aktyvumo

⁵ Vaiko, tėvų, pedagogų teisės, pareigos ir atsakomybė. Vilnius: Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2008. P. 8

⁶ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo redakcija // Valstybės žinios. 2011, Nr. XI-1281.

⁷ 2011 m. liepos 9 d. Tarybos ir Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybių atstovų rezoliucija „Dėl naujų ir veiksmingų visų jaunuolių dalyvavimo Europos demokratiname gyvenime būdų skatinimo“ (OL C 169/01, 2011 6 9, p. 1)

⁸ Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatymas//Valstybės žinios, 2003-12-18, Nr. 119-5406, aktuali redakcija Žin., 2003, Nr. 119-5406)

visuomenės gyvenime ypač svarbu pradėti vaikystėje ir tęsti visą gyvenimą šeimoje, formaliojo ir neformaliojo švietimo srityse bei nemokyklinėje veikloje⁹. Naujose Europos Sąjungos 2020 metų Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategijose valstybės narės yra skatinamos įtraukti jaunimą į socialinę veiklą, pilietinį gyvenimą bei ugdyti bendrąsias visam gyvenimui naudingas kompetencijas¹⁰. Būtent neformalus ir formalųjį švietimą papildantis ugdymas yra įrankis, kurio pagalba jaunimas skatinamas savanoriškai ir laisvai integruotis į aktyvų domėjimąsi tam tikra sritimi, ugdyti įvairias kompetencijas ir aktyviai dalyvauti demokratiškame gyvenime valstybės ir Europos lygmenyje. Tai yra neatsiejama teisinės sąmonės formavimo dalis.

Temos iširtumas. Lietuvos ugdymo institucijose vis dar nėra aiškiai apibrėžtos teisinio švietimo sistemos, o ir esama integrali sistema nėra nuosekliai koordinuojama – paliekama laisvė spręsti mokyklos bendruomenei, kaip lanksčiai ir kūrybingai teisės žinios bus integruojamos į ugdymo procesą. Teisė, kaip atskira disciplina, nėra mokoma. Anot L. Petrauskienės ir V. Ž. Jonynienės (2012), dažniau teisės klausimai integruojami į kitų mokomųjų dalykų turinius. Siekiant sėkmingai plėtoti teisinio švietimo praktikas ugdymo institucijoje, svarbu išsiaiškinti pačių ugdomųjų patirtis ir nuostatas tiriamu klausimu¹¹. R. Prakapas ir R. Žilinskienė (2008) atkreipia dėmesį, jog galimybė vykdyti savarankišką teisinį ugdymą mokykloje sudaroma tik vyresnėse klasėse, o dažniausiai teisinis ugdymas mokyklose įgyvendinamas integruojant teises žinias į atskiras mokomasias disciplinas¹². V. Ž. Jonynienė, A. Bartkutė ir T. Butvilas (2011) analizuoja teisinį švietimą kaip prevencinę priemonę prieš patyčias mokyklose ir pateikia mokinių, ir mokytojų sampratas¹³. Čia empiriniu tyrimu norėta išsiaiškinti kaip teisinis švietimas padeda kovoti prieš patyčias bei konstatuojama, jog teisinis švietimas padeda ugdyti teigiamas mokinių savybes. I. Žemaitaitytė (2006) savo straipsnyje rašo apie neformalųjį ugdymą kaip prevencinę priemonę nepilnamečių nusikalstamumui mažinti¹⁴. J. Sondaitė (2009) aiškinasi požiūrį į mokyklinę

⁹ 2011 m. liepos 9 d. Tarybos ir Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybės atstovų rezoliucija „Dėl naujų ir veiksmingų visų jaunuolių dalyvavimo Europos demokratiame gyvenime būdų skatinimo“ (OL C 169/01, 2011 6 9, p. 2)

¹⁰ Europos komisijos komunikatas „2020 m. Europa - Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija“. Briuselis, 3.3.2010 KOM(2010) 2020 galutinis (prieiga internete: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:LT:PDF)

¹¹ Jonynienė Ž., Petrauskienė L. Teisinio švietimo samprata ir poreikis ugdymo institucijoje: 10-12 klasių moksleivių požiūris // Socialinis darbas : mokslo darbai - 2012, 11(1), p. 151–164 - ISSN 1648-4789

¹² Prakapas R., Žilinskienė R. Teisinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: pedagogų požiūris // Socialinis darbas : mokslo darbai – 2008, Nr. 7(2), p. 51-58 – ISSN 1648-4789

¹³ Bartkutė A. ir kt. Teisinis švietimas kaip prevencinė priemonė prieš patyčias mokyklose: mokinių ir mokytojų sampratos // Socialinis darbas : mokslo darbai - 2011, Nr. 10(2), p. 217–228 - ISSN 2029-2775

¹⁴ Žemaitaitytė I. Jaunimo nusikalstamumo prevencija: neformaliojo ugdymo aspektas // Socialinis darbas : mokslo darbai – 2006, Nr. 5(2), p. 80-86 – ISSN 1648-4789

mediaciją¹⁵. Minėtame straipsnyje atskleidžiama, kad patys mokiniai gali tarpininkauti norėdami spręsti bendraamžių konfliktus ir tam reikalingos teisinės žinios bei teisinės idėjos (žr. ten pat). S. Vancevičius (2000, psl. 163), A. Vaišvila (2004, psl. 213), V. Šlapkauskas (2002, psl. 389) mokomosiose knygose rašo apie teisines idėjas ir teisinės sąmonės formavimą(si), kas yra labai svarbu analizuojant teisinį ugdymą apskritai. R. Prakapas ir V. Čepaitė (2011) analizuoja kritinio mąstymo ugdymo aspektus teisinio švietimo pamokose¹⁶. J. Ruškus, D. Žvirdauskas, V. Stanišauskienė (2009) pateikia faktus ir vertinimus apie neformalųjį švietimą Lietuvoje ir užsienyje¹⁷.

Visuomenės Teisinio Švietimo Asociacija Saskatchewan'o mieste Kanadoje (Public Legal Education Association of Saskatchewan, 2005) išleido vadovėlį („Just Law: Teaching Youth about the Law in Their Lives“)¹⁸, skirtą paauglių teisiniam švietimui 9-12 klasėse. Vadovėlis yra skirtas supažindinti mokinius su įvairiais teisiniais aspektais ir skirtas praktiškai įsisavinti teisines žinias, kurios ateityje gali būti naudojamos kaip prevencinė priemonė išvengti nusikaltimų. Matthew M. Kavanagh ir Bebs Chorak (2003) straipsnyje „Teaching Law as a Life Skill“ („Teisės kaip gyvenimo įgūdžio mokymas“ aut. vert.) pateikia realius sėkmingo teisinio ugdymo pavyzdžius, kai nusikalsti linę paaugliai integruojasi į visuomenę gavę teisinių žinių¹⁹. Šis straipsnis yra išleistas tarptautinės organizacijos ir švietimo filosofijos „Street Law“ („Gatvės teisė“ aut. vert.), kuri prasidėjo 1972 metais, kai Džordžtauno universiteto teisės studentai nusprendė skleisti teisę už universiteto ribų Vašingtone, iniciatyva. Šios filosofijos pagrindinės idėjos yra išmokyti jaunas žmones praktinių teisės žinių, vystyti įgūdžius, kuriuos jaunuoliai panaudotų gyvenime ir pagilinti jaunų žmonių sėkmingą gyvenimą visuomenėje. R. Michael Cassidy (2012) straipsnyje „Beyond Practical Skills: Nine Steps for Improving Legal Education Now“ („Anapus praktinių įgūdžių: devyni žingsniai pagerinti teisinį švietimą“ aut. vert.) aiškina kaip teisės studentams geriau įsisavinti teisines žinias ir taikyti jas praktikoje²⁰. Jis taip pat rašo apie metodus ir darbo grupes bei priemones.

¹⁵ Sondaitė J., Vilmoncienė S. Mokyklų bendruomenės požiūris į mokyklinę mediaciją // Socialinis darbas : mokslo darbai - 2009 m. Nr. 8(2), p. 108-113

¹⁶ Čepaitė, V., Prakapas R. Kritinio mąstymo ugdymo galimybės teisinio ugdymo pamokose // Socialinis darbas : mokslo darbai - 2011, Nr. 10(2), p. 181–192 - ISSN 2029-2775

¹⁷ Ruškus, J., Stanišauskienė, V., Žvirdauskas D. Neformalusis švietimas Lietuvoje. Faktai, interesai, vertinimai. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2009.

¹⁸ Just Law: Teaching Youth about the Law in Their Lives. Public Legal Education Association of Saskatchewan, Inc, 2005

¹⁹ Chorak, B., Kavanagh M. M. Teaching Law as a Life Skill. How Street Law Helps Youth Make the Transition to Adult Citizenship//Journal of Juvenile & Youth Services – 2003, 18(1)

²⁰ Cassidy, R. Michael, Beyond Practical Skills: Nine Steps for Improving Legal Education Now // Faculty Papers : paper 393 - Boston College Law School - 2012 (prieiga internete: <lawdigitalcommons.bc.edu/lspf/393>)

Reikėtų paminėti, jog „dažnai patys vaikai nori, kad apie vaiko teises būtų daugiau kalbama“²¹. Jie nori šeimoje ir mokykloje tvirtai žinoti, jog tuo atveju, jei jiems atrodytų, kad pažeidžiamos jų teisės, jie galėtų atvirai kalbėti apie tai. Vaikams svarbu, kad pranešdami apie savo problemas jie elgiasi teisingai. Jie nori gauti daugiau informacijos, pavyzdžiui, nori, kad apie vaiko teises būtų kalbama mokyklose ir vaikams būtų pranešama, kur jie gali kreiptis pagalbos. Abiem atvejais informacija turėtų būti teikiama ir naudojant vaikams žinomas interaktyvias technologijas, pavyzdžiui, vaikams skirtą interneto svetainę apie priekabiavimą (patyčias). Vaikai norėtų, kad būtų daugiau informuojama apie veikiančias vaikų pagalbos linijas. Jie norėtų, kad tėvams būtų rengiamos informacinės kampanijos apie žalą vaikams, jei alkoholį ar narkotikus vartojantys tėvai jais nesirūpina²². G. Sagatys pabrėžė, kad svarbu žinoti apie vaiko teises ir net išskirti iš Žmogaus teisių. Šis autorius teigia, kad, diskutuojant apie vaiko teisių autonomiškumą, parodomas didesnis dėmesys vaikui ir taip gali būti užtikrintos pagrindinės vaiko teisės, pavyzdžiui, teisė į sveiką vystymąsi, į apsaugą nuo prievartos²³. Anot G. Babachinaitės, „Visuomenė privalo savo kuriamuose institutuose, kuriuose veikia vaikai, užtikrinti tas teises“²⁴. Kitaip sakant, vaikai turi žinoti savo teises ir pareigas, o jas užtikrinti privalo visuomenė, kurioje jie gyvena.

Apie teisinį švietimą kalbama ir valstybiniu mastu. Lietuvos Respublikos Prezidento 2000 m. gruodžio 20 d. dekretas Nr. 1142 „Dėl komisijos teisėkūros modeliui parengti sudarymo“ (Valstybės žinios, 2000, Nr. 110-3528) savo išvadose mini visuomenės teisinio švietimo svarbą. Lietuvos Respublikos vyriausybės 2001-2004 metų programos įgyvendinimo priemonėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001m. spalio 4 d. nutarimu Nr. 1196 (Valstybės žinios, 2001, Nr. 86-3015) „įtvirtintas tikslas skatinti visuomenės teisinį švietimą“²⁵ Lietuvos Respublikos Seimas 2004 metais pritarė Visuomenės teisinio švietimo programai, parengtai 2005-2008 metams, kurios vienas iš tikslų buvo „sukurti ilgalaikį teisinės sąmonės ugdymo pagrindą“²⁶. Šioje programoje buvo numatyta „įgyvendinti visuomenės teisinio švietimo sistemą, leidžiančią kiekvienam moksleiviui dar vidurinėje mokykloje pasirinkti teisės pagrindų kursą, suteikiantį esminių teisinių žinių apie šeimą, darbo santykius ir santykius su valdžios institucijomis.“²⁷ 2009-2012 metų Visuomenės teisinio

²¹ Vaikų teisės – kaip jas suvokia vaikai. Europos komisija. Teisingumas, 2011

²² Vaikų teisės – kaip jas suvokia vaikai. Europos komisija. Teisingumas, 2011

²³ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Vilnius: Teisės informacijos centras, 2006. ISBN 9955-557-91-5.

²⁴ Babachinaitė G. Vaiko teisės: jų samprata ir jų įgyvendinimo problemos // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. Vilnius: LR Seimo leidykla, 1996. ISBN 9986-18-006-6.

²⁵ Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija „Dėl vyriausybės nutarimo pakeitimo projekto derinimo“. 2009 04 30, Nr. (1.17.) 7R-3246

²⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 29d. nutarimas Nr. 1675 „Visuomenės teisinio švietimo programa“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 188-7015

²⁷ Ten pat.

švietimo programos vienas iš uždavinių buvo „įgyvendinti teisinio formavimo priemonės ikimokyklinio, priešmokyklinio ir bendrojo lavinimo programas vykdančiose įstaigose ir neformaliojo suaugusiųjų švietimo procese, sudaryti palankesnes teisinės savišvietos sąlygas“.²⁸

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad Lietuvos Respublikoje teisinės sąmonės formavimui teikiama didelė reikšmė, suvokiama, kad šio ugdymo pagalba galima auginti savarankišką, besinaudojantį savo teisėmis ir atliekantį pareigas, pilietį.

Mokslinė problema. Asmeninė pedagogės patirtis leidžia daryti prielaidą, kad vyresniųjų klasių mokiniai gauna nepakankamai teisinių žinių, kadangi tokia mokomoji disciplina neįtraukta į mokymosi programas kaip atskiras dėstomas dalykas, tik kaip integruotas ugdymo turinio kontekstas. Atskirose pamokose, pavyzdžiui, pilietinio ugdymo, yra tam tikri teisinės srities pradmenys, tačiau neišku lieka, ar mokiniai įsisavina tas žinias ir kaip jie jas gali toliau individualizuoti ir pritaikyti gyvenime. Jeigu teisė nėra vienas iš mokomųjų dalykų mokykloje, galima kelti klausimą kaip mokiniai gilina teises žinias neformalaus ugdymo įstaigose ir užsiėmimuose. Vyresniųjų klasių mokinių požiūrio į teisinių žinių svarbą neformalaus ugdymo procese ištyrimas turėtų padėti išspręsti neformalių mokinių teisinės sąmonės ugdymo būdų suvokimo problemą.

Tyrimo objektas. Mokinių požiūris į teisinių žinių aktualizavimą neformalaus ugdymo procese.

Tyrimo tikslas. Atskleisti vyresniųjų klasių mokinių požiūrį į teisinių žinių aktualizavimo galimybes neformalaus ugdymo procese.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pateikti neformalaus ugdymo sampratos teorinį pagrindimą;
2. Išanalizuoti teisinės sąmonės ugdymo esmę;
3. Aptarti galimų vyresniųjų klasių mokinių teisinių žinių aktualizavimo būdų analizę neformalaus ugdymo procese;
4. Ištirti vyresniųjų klasių mokinių požiūrį į teisinių žinių aktualizavimo galimybes neformaliame ugdyme.

Tyrimo metodai.

1. Teorinis: mokslinės literatūros, dokumentų analizė;
2. Empirinis tyrimas: kiekybinis tyrimas (anketinė apklausa);

²⁸ Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija „Dėl vyriausybės nutarimo pakeitimo projekto derinimo“. 2009 04 30, Nr. (1.17.) 7R-3246

Darbo struktūra. Magistrinį darbą sudaro keturi skyriai, šeši poskyriai ir išvados. Pirmas skyrius siekia apibrėžti neformalaus ugdymo sampratą ir aspektus Lietuvoje. Antras skyrius aiškina kaip formuojama teisinė sąmonė. Trečiame skyriuje aptariama kaip vyresnėse klasėse galima gilinti teisinių žinių neformalaus ugdymo procese. Ketvirtame skyriuje pateikiama empirinio tyrimo (kiekybinio) analizė, atskleidžianti vyresniųjų klasių mokinių požiūrį į teisinių žinių aktualizavimą neformalaus ugdymo procese. Pateikiamas įvadas, išvados, rekomendacijos, santraukos lietuvių ir anglų kalba bei priedai.

1. NEFORMALIAUS UGDYMO SAMPRATOS TEORINIS PAGRINDIMAS

Mokiniai mokyklose yra lavinami ir ugdomi įvairiomis formomis ir metodais. Didelis dėmesys teikiamas tokiems mokomiesiems dalykams, kaip matematika, istorija, užsienio kalbos. Bendrosios švietimo programos suteikia gaires kokias kompetencijas reikia įgyti norint toliau siekti aukštojo mokslo ir sėkmingai integruotis į visuomenę. Tačiau mokymasis – tai nenutrūkstamas procesas, kurio metu ugdytinis turi būti visapusiškai įtrauktas į lavinimo sūkurį. Kitaip tariant, ne tik matematika, istorija, dailė ar kūno kultūra, tai yra, įprastos disciplinos mokykloje pamokų metu, bet ir kitos sritys, su kuriomis mokiny susiduria kasdieniniame gyvenime, turi būti pažįstamos ugdytiniui. Taigi, pažinti atskiras disciplinas, gilinti žinias ir ugdyti tam tikras kompetencijas ir gebėjimus kiekvienas moksleivis gali popamokinės veiklos metu, kuri bendrai vadinama neformaliu švietimu.

Neformalusis vaikų švietimas Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje apibrėžiamas kaip „kryptinga veikla, kuri vaikui padeda įgyti kompetencijas, tapti sąmoninga asmenybe, sugebančia atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai veikti visuomenėje bei prisitaikyti prie kintančios aplinkos“²⁹. Švietimo įstatymo pakeitimo redakcijos (2011) 15 straipsnyje aprašoma neformaliojo vaikų švietimo paskirtis – „tenkinti mokinių pažinimo, ugdymosi ir saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais; formalųjį švietimą papildančio ugdymo paskirtis – pagal ilgalaikes programas sistemiškai plėsti tam tikros srities žinias, stiprinti gebėjimus ir įgūdžius ir suteikti asmeniui papildomas dalykines kompetencijas“³⁰. Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatose akcentuojama švietimo – formaliojo ir neformaliojo – misija „padėti asmeniui suvokti šiuolaikinį pasaulį, įgyti kultūrinę bei socialinę kompetenciją ir būti savarankišku, veikliu, atsakingu žmogumi, norinčiu ir gebančiu nuolat mokytis ir kurti savo bei bendruomenės gyvenimą“³¹. Šiame dokumente sakoma, kad „Lietuvos švietimas yra grindžiamas pagrindinėmis tautos, Europos ir pasaulio kultūros vertybėmis: asmens nelygstamos laisvės ir orumo, artimo meilės, prigimtinės žmonių lygybės, žmonių laisvių ir teisių, tolerancijos, demokratinių visuomenės santykių teigimu. Švietimas ugdo asmens nusistatymą ir gebėjimą remtis šiomis vertybėmis savo gyvenime ir veikloje“³². Europos komisija neišskiria neformalaus švietimo proceso kaip tik orientuotos į vaiką veiklos. Neformalus švietimas Europos komisijos dokumentuose

²⁹ Ruškus, J., Stanišauskienė, V., Žvirdauskas D. Neformalusis švietimas Lietuvoje. Faktai, interesai, vertinimai. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2009. P. 9

³⁰ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2011, Nr. XI-1281.

³¹ Ruškus, J., Stanišauskienė, V., Žvirdauskas D. Neformalusis švietimas Lietuvoje. Faktai, interesai, vertinimai. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2009. P. 9

³² Ten pat.

trankuojamas kaip „neorganizuota ar nestruktūrizuota veikla be aiškiai apibrėžtų iš anksto numatytų tikslų, neapibrėžtumo laike ir taisyklių“³³ (žr. 1 pav., p 17). Tačiau tiek Europos Sąjungos dokumentai, tiek Lietuvos Respublikos įstatymai akcentuoja ir siekia pripažinti neformalaus ir neformalųjį švietimą papildančio ugdymo įtaką įgyjant bendrųjų visam gyvenimui reikalingų kompetencijų.

Pasak J. Ruškaus, V. Stanišauskienės ir D. Žvirdausko (2009), „neformaliojo vaikų švietimo tikslas, kaip deklaruojama Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje, yra per kompetencijų ugdymą formuoti asmenį, gebantį tapti aktyviu visuomenės nariu, sėkmingai veikti visuomenėje, padėti tenkinti pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius“³⁴. Neformalusis vaikų švietimas turi lavinti ir „plėtoti vaikų kompetencijas per saviraiškos poreikio tenkinimą ir ugdyti pilietiškumą, tautiškumą, demokratišką požiūrį į pasaulėžiūrų, įsitikinimų ir gyvenimo būdų įvairovę“³⁵. Taip pat per neformalųjį švietimą turi būti:

- „*lavinamas gebėjimas kritiškai mąstyti ir orientuotis dinamiškoje visuomenėje*“;
- „*ugdomi įgūdžiai spręsti socialinės integracijos problemas: mažiau galimybių turinčių (esančių iš kultūriškai, geografiškai, socialiai ekonomiškai nepalankios aplinkos ar turinčių specialiųjų poreikių), ypatingų poreikių (itin gabių ir talentingų) vaikų, iškritusių iš švietimo sistemos, integravimas į visuomeninį gyvenimą, socialinių problemų sprendimas*“;
- „*padėti spręsti integravimosi į darbo rinką problemas*“³⁶.

Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija pateikia keletą principų, kuriais remiasi neformalusis vaikų švietimas. Pirmiausia neformalusis vaikų švietimas turi būti „aktualus“ ir „sietis su ryškiausiomis to laikmečio kultūros tendencijomis, visuomenės poreikiais bei lūkesčiais“³⁷. Pavyzdžiui, Lietuvai atkūrus nepriklausomybę ir išsivadavus iš rusų kultūros priespaudos atsirado poreikis mokytis anglų kalbą, nes žmonėms atsivėrė keliai į angliškai kalbantį pasaulį. Todėl buvo steigiami daug kalbų mokyklų, kurios iki šiol sėkmingai vysto savo veiklą ir kviečia įvairaus amžiaus grupes mokytis užsienio kalbų. Šis pavyzdys taip pat neatsiejamas ir su kitu principu, tai „savanoriškumo“ ir „demokratiškumo“³⁸. Pastarieji yra neatskiriami ir nuo idėjos, kad popamokinę veiklą kiekvienas turi „rinktis laisva valia pagal savo poreikius ir norus“³⁹. Neformalusis vaikų švietimas turi remtis ir „prieinamumo“ bei

³³ European commission. Education and training. Lifelong learning policy. Validation of non-formal and informal learning (prieiga internete: <ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/informal_en.htm>; žiūrėta 2013-11-30)

³⁴ Ten pat.

³⁵ Ten pat.

³⁶ Ten pat.

³⁷ Ten pat, P. 10.

³⁸ Ten pat.

³⁹ Ten pat.

„individualizavimo“ principais, kurie siejamami su „sąlygų sudarymu vaiko kompetencijoms ugdytis per pasirinktą veiklą“⁴⁰ ir „ugdymo individualizavimu pagal kiekvienam vaikui reikalingą kompetenciją, atsižvelgiant į jo asmenybę, galimybes, poreikius ir pasiekimus“⁴¹.

S. Dapkienė (2002) yra įsitikinusi, kad geras neformalaus ugdymo organizavimas gali atitraukti moksleivius nuo „tuščio, beprasmiško laiko leidimo, o su juo ir nuo žalingų įpročių, nusikalstamumo“⁴². Meninė, sportinė ar kita veikla sudaro sąlygas mokiniams kokybiškai praleisti laiką po pamokų, padeda realizuoti save, leidžia priklausyti tam tikrai socialinei grupei (pvz. mokyklos futbolo komandos draugai) ir tenkinti bendravimo poreikius. Taip pat ugdo sugebėjimus, talentus bei kelia pasitenkinimo savimi jausmus. Tinkamas laisvalaikio planavimas ir organizavimas „padeda mokinio asmenybei doroviškai tobulėti, sudaro sąlygas kūrybinėms galioms, iniciatyvai plėtotis, kaupti bendravimo kultūrą, praktiškai taikyti pamokose įgytas žinias“⁴³. Jeigu moksleivis pasirenka aktyvią laisvalaikio veiklą, kuri yra susijusi su mėgstama organizuota veikla, tai jis pozityviai pailsi nuo protinio darbo kartu ugdydamas pareigingumą ir atsakomybę.

Kalbant apie neformalųjį švietimą labai svarbu paminėti neformalaus ir formalaus švietimo skirtumus. Pirmiausia skiriasi ugdymo turinys. Mokyklinio amžiaus vaikai formalaus ugdymo metu neturi daug laisvės rinktis disciplinas, išskyrus jau vyresnėse klasėse, kai gali rinktis iš tam tikrų siūlomų pasirinktinių dalykų. Kai tuo tarpu neformalaus švietimo sritį gali rinktis pats pagal savo asmeninius troškimus ir polinkius. Nors S. Dapkienė (2002) teigia, kad kalbant apie tikrą ugdymą vieno moksleivio negalima palikti su apsisprendimo teise ką veikti laisvu laiku⁴⁴. Toks požiūris siejasi ir su Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 29 straipsniu, kurio 3 punktą skelbia, kad „tėvai turi pirmumo teisę parinkti savo vaikams mokymą“⁴⁵. Tačiau, pirmumo teisę parinkti mokymą neturi būti paremta nuomonės primetimu ar nurodymu. Geriausiai mokiniai dalyvaus tokioje veikloje, kuri domina juos pačius, tėvai, auklėtojai, mokytojai gali tik rekomenduoti kaip racionaliai naudoti laiką, kokia veiklos pasirinkimo asmeninė ir visuotinė reikšmė ir aktyviai stengtis, kad jaunuoliai imtųsi tvarkyti savo laiką, skirtą neformaliai veiklai⁴⁶.

Kitas nemažiau svarbus aspektas yra mokymosi aplinka. Formalaus ugdymo procesas vyksta įprastoje vietoje – mokykloje, tose pačiose retai besikeičiančiose klasėse. Realybė

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ Ten pat.

⁴² Dapkienė, S. Papildomojo ugdymo formos. Šiauliai: 2002. P.7.

⁴³ Ten pat. P. 10.

⁴⁴ Ten pat. P. 14

⁴⁵ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III), Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497. (žiūrėta internete: www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=278385&p_query=&p_tr2=>)

⁴⁶ Dapkienė, S. Papildomojo ugdymo formos. Šiauliai: 2002. P.14.

Lietuvos mokyklose yra ta, kad neretai klasės yra niūrios, reikalaujančios atnaujinimo, ne visos mokyklos turi tokią pačią materialinę bazę ir nauji suolai, baltos lentos, ir informacinės technologijos yra ne visose mokymo patalpose. Kaip teigia E. Mayr (2007), neoficiali aplinka yra viena iš visų gyvenimą trunkančio mokymosi sąlygų ir būtent neoficiali aplinka gali geriau atliepti besimokančiojo vidinius nesuvoktus mokymosi poreikius⁴⁷. K. Tepperwein'as (1998) pateikia tokius pavyzdžius, kaip aktorius savo vaidmenis geriausiai išmokdavo važiuojant traukiniu, ar kitam asmeniui reikėdavo, kad aplink būtų nepažįstami žmonės⁴⁸. Neformalaus ugdymo procesas yra organizuojamas mažiau oficialioje aplinkoje (žr. 1 pav., p. 16), pavyzdžiui, dailės mokyklose klasės yra puošiamos jaunųjų menininkų darbais, piešiant skamba atpalaiduojanti muzika, smilkomi smilkalai, lipdybos pamokos vyksta molio dirbtuvėse, tapybos užsiėmimai organizuojami lauke, gamtoje. Kitas pavyzdys galėtų būti orientavimosi sporto užsiėmimų vieta, pavyzdžiui, miške, užmiestyje ar netgi miesto parkuose. Tokia aplinka leidžia ugdytiniui pasijusti laisviau ir įgyti įvairių gebėjimų labiau atsipalaidavus, aktyviai leidžiant laiką ir išmokstant vis daugiau praktinių įgūdžių (žr. 1 pav., p. 16). Europos komisija aiškina, kad tokie įgūdžiai kartais įgaunami nesąmoningai per gyvenimiškus patyrimus ir veiklą darbe, pavyzdžiui, įgūdžiai per savanoriavimą, kultūrinę ir sportinę veiklą, jaunimo organizacijų ir darbo namuose užsiėmimus⁴⁹.

NEOFICIALI APLINKA		OFICIALI APLINKA
Pasirinkta norima veikla, vėliau tampanti įpročiais; besimokančiojo valdoma veikla; bendraamžis kaip ugdytojas; nėra griežto sistemingo vertinimo	PROCESAS	Struktūrizuotos užduotys; mokytojo valdoma; mokytojas kaip ugdytojas; sisteminis vertinimas
Neįprasta užsiėmimų vieta (namai, laukas, stadijonas); nėra griežtai ribojamo laiko;	VIETA	Užsiėmimai vyksta edukacinėse institucijose; griežtai apibrėžti laike

⁴⁷ Mayr, E. Goal-Awareness and Goal-Adaptive Information Presentation to Support Collaborative Learning in Informal Settings.//Virtual Ph.D. Program University of Tuebingen, Applied Cognitive and Media Psychology//Conference IMCL2007 April 18 -20, 2007 (Prieiga internete: <[iwm-kmrc.de/museum/publications/IMCL2007_Mayr.pdf](http://www.kmrc.de/museum/publications/IMCL2007_Mayr.pdf)>; žiūrėta 2013-10-30)

⁴⁸ Tepperwein, K. Menas mokytis nepavargstant. Nauji metodai palengvina mokymąsi. Vilnius:Alma Littera, 1998. P. 37.

⁴⁹ European commission. Education and training. Lifelong learning policy. Validation of non-formal and informal learning (prieiga internete: <ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/informal_en.htm>; žiūrėta 2013-11-30)

nėra iš anksto numatytų apibrėžtų uždavinių; nėra išorinio vertinimo		užsiėmimai; mokymosi uždaviniai numatyti iš anksto; išorinis vertinimas
Veikla be numanomo mokymosi tikslo, tai yra, veikla dėl veiklos; tikslas mokinio numatytas	TIKSLAS	Mokymasis kaip koncentruota veikla; mokymasis atitinkantis išorinius kriterijus
Mokinio inicijuojamas; naujo išmokymas ir tobulinimas; kasdieninė praktika	TURINYS	Informacijos įsisavinimas; žinios ir gebėjimai iš anksto numatyti; numatyti siekiami rezultatai

1 pav. „Oficialios ir neoficialios mokymosi aplinkos skirtumai“

Šaltinis: autorės adaptuota pagal Mayr, E. Goal-Awareness and Goal-Adaptive Information Presentation to Support Collaborative Learning in Informal Settings // Virtual Ph.D. Program University of Tuebingen, Applied Cognitive and Media Psychology // Conference IMCL2007 April 18 -20, 2007

Galima daryti išvadą, kad neformalusis švietimas yra skirtas giliau pažinti atskiras disciplinas, ugdyti bendrąsias kompetencijas ir gebėjimus, bei grindžiamas aktualumo, demokratiškumo, savanoriškumo, prieinamumo ir individualizavimo principais. Neformalusis švietimas padeda vaikams sistemingai plėsti žinias, tapti sąmoninga asmenybe, sugebančia atsakingai ir kūrybiškai spręsti problemas ir sėkmingai integruotis į visuomenę. Šis ugdymas gali vykti ne pagrindinėje institucijoje – mokykloje, bet ir už jos ribų. Šio darbo tyrimas padės išsiaiškinti mokinių požiūrį į neformalaus ugdymo svarbą, paplitimą ir poveikį jų gyvenime.

1.1. NEFORMALIAUS ŠVIETIMO TIPAI IR KRYPTYS

Pažvelkime į neformalųjį ugdymą plačiau. Galima teigti, kad neformalus ugdymas yra bet kokia veikla, įtraukianti ugdytinį į kokios nors kompetencijos vystymą ne pamokų metu mokykloje ir kitoje institucijoje. Pagal šį apibrėžimą negalima daryti išvados, kokio amžiaus turi būti ugdytinis ir kur bei kada turi vykti neformalaus švietimo procesas. Viena iš Europos Tarybos padarytų išvadų teigia, kad „Neformalusis švietimas yra neatskiriama mokymosi visą gyvenimą koncepcijos dalis, leidžianti jauniems žmonėms bei suaugusiesiems įgyti ir išlaikyti įgūdžius, mokėjimus bei kompetencijas, kurie reikalingi jų adaptacijai nuolat kintančioje

aplinkoje⁵⁰. Europos šalys vis dažniau pabrėžia neformalaus ugdymo svarbą dėl jo proceso metu įgytų bendrųjų kompetencijų pripažinimo ir pritaikomumo „tolimesnėse studijose ar pranašumo darbe“⁵¹. Iš čia išplaukia, kad neformalusis švietimas yra skirtas ne tik mokyklinio amžiaus vaikams, bet ir suaugusiems. Todėl neformalusis švietimas gali būti skirstomas į tipus.

Pradini skirstymą apibrėžia Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo redakcija:

- neformalusis vaikų švietimas (15 straipsnis);
- neformalusis suaugusiųjų švietimas (16 straipsnis);

J. Ruškus, V. Stanišauskienė ir D. Žvirdauskas (2009) pastebi, kad užsienio autoriai savo darbuose didesnę dėmesį skiria suaugusiųjų neformaliai švietimui, negu vaikų⁵². Jie teigia, kad užsienio autorių darbuose kalbama apie neformalųjį švietimą „tik kaip suaugusiųjų asmeninį tobulėjimą bei kvalifikacijos tobulinimą taikant įvairius mokymosi būdus“, kai tuo tarpu mokyklinio amžiaus vaikų ir jaunimo neformalus švietimas aptariamas bendrojo ugdymo klausimų pagrindais⁵³. Kadangi suaugęs asmuo Lietuvoje vadinamas sulaukus 18 metų, o tokio amžiaus sulaukia moksleiviai esantys 11-12-oje klasėje, tai suaugusiųjų neformalaus švietimo aspektai yra sietini su vyresniųjų klasių mokinių neformaliuoju švietimu. Vis dėlto minėtieji autoriai teigia, kad yra skiriamas

- visuotinis švietimas;
- asmeninis tobulėjimas;
- profesinis rengimas⁵⁴.

M. Lukšienė (2000) visuotinio švietimo tikslą įvardijo kaip „visuomenės mentaliteto kaitą“, kaip būtiną sąlygą pasiekti aukštą bendrą kultūros lygį⁵⁵. Kiti mokslininkai kalba apie tokį švietimą, kuris moko visuomenę susitelkti ir siekti kokio nors visuomeninio tikslo, pavyzdžiui, skatinti naudoti perdirbtas medžiagas, globoti benamius gyvūnus ir pan. Visuotinis švietimas gali apimti visas amžiaus grupes ir sritis. Jis gali vykti įvairiomis formomis, pavyzdžiui, reklaminės kampanijos, skatinančios nerūkyti ir informuojančios apie rūkymo žalą šviečia visus visuomenės narius. Pasak J. Ruškaus, V. Stanišauskienės ir D.

⁵⁰ Neformaliojo ugdymo aktualijos. Švietimo problemos analizė. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2012, 12(20), ISSN 1822-4156

⁵¹ European commission. Education and training. Lifelong learning policy. Validation of non-formal and informal learning (prieiga internete: <www.ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/informal_en.htm>; žiūrėta 2013-11-30)

⁵² Ruškus, J., Stanišauskienė, V., Žvirdauskas D. Neformalusis švietimas Lietuvoje. Faktai, interesai, vertinimai. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2009. P. 11

⁵³ Ten pat, P. 11.

⁵⁴ Ten pat.

⁵⁵ Lukšienė, M. Jungtys. Vilnius: Alma Littera, 2000. P. 268

Žvirdausko (2009) „nors visuotinis švietimas vis dar asocijuojasi su socialinėmis akcijomis struktūriniais pokyčiams, pastaraisiais dešimtmečiais jis turi tendenciją tapti mažiau opozicinis, siekiantis bendradarbiauti su valstybe socialinių pokyčių linkme⁵⁶“.

Asmeninį tobulėjimą kiekvienas supranta kaip atskiros asmenybės ugdymąsi. Labai gražiai M. Lukšienė (2000) sako, kad „ugdomas ir pats mokydamasis bei auklėdamasis žmogus įauga į savo aplinką, visuomenę, tautą per kultūrą ir tampa jos nariu, vienokiu ar kitokiu jos dalyviu bei kūrėju“⁵⁷. Taigi kiekvienas asmuo gali įsilieti į ugdymosi veiklą pats pasirinkdamas veiklos sritį, kuri yra organizuojama nepriklausomai nuo bendrųjų ugdymo standartų formalioje ugdymo institucijoje. Anot mokslininkų, asmeninis tobulėjimas gali būti įvairūs seminarai, kursai, jogos užsiėmimai, sporto klubų programos, sveikos gyvensenos grupės ir kiti. Visos formos turi tikslą skatinti asmenybės tobulėjimą. Dažnai tokio tipo užsiėmimai siejami su suaugusiųjų neformaliu švietimu, nes jas renkasi žmonės, norėdami įprasinti laisvalaikį⁵⁸. Kita vertus, nuolatinis domėjimasis tam tikra sritimi, pavyzdžiui, net mokslinių žurnalų, tokių kaip „National Geographic“ prenumeravimas ir skaitymas, gali būti atskiro individo asmeninis tobulėjimas, savišvieta.

Kitas neformaliojo švietimo tipas yra profesinis rengimas. Pastarąjį J. Ruškus, V. Stanišauskienė ir D. Žvirdauskas (2009) apibūdina kaip profesinio mokymosi veiklas, kuriose „plėtojama profesinė dalyvių kompetencija“, tačiau ji nepatvirtinama pripažintais diplomais⁵⁹. Minėtieji autoriai šiai neformaliojo švietimo rūšiai priskiria mokymąsi darbo vietoje, amatų mokymąsi pameistrystės forma, verslumo plėtros programas ir kitas programas, „orientuotas į pritaikomųjų gebėjimų plėtotę ir besimokančiojo konkurencingumo darbo rinkoje didinimą“⁶⁰.

Apibendrinant galima teigti, kad neformalus švietimas yra mokymosi visą gyvenimą sritis, kurios tipus asmuo renkasi individualiai atsižvelgdamas į savo poreikius bei galimybes. Neformalusis švietimas yra tiek kompetencijų ugdymas bręstant, tiek laisvalaikio užsiėmimas esant brandžiame amžiuje.

Neformalaus švietimo tipai yra susiję su tuo, kaip mokoma neformaliojo švietimo įstaigoje ir kaip organizuojamas mokslas. Tačiau kalbant apie turinį, reikia apžvelgti neformalaus švietimo kryptis, kurios atliepia individo talentus ir polinkius, bei skatina lavinti atskiros krypties įgūdžius ir gilinti žinias. S. Valantiejiene savo pranešime (2009) apie neformaliojo švietimo vaidmenį vykdant psichoaktyviųjų medžiagų prevenciją išskiria tokias

⁵⁶ Ten pat, P. 11.

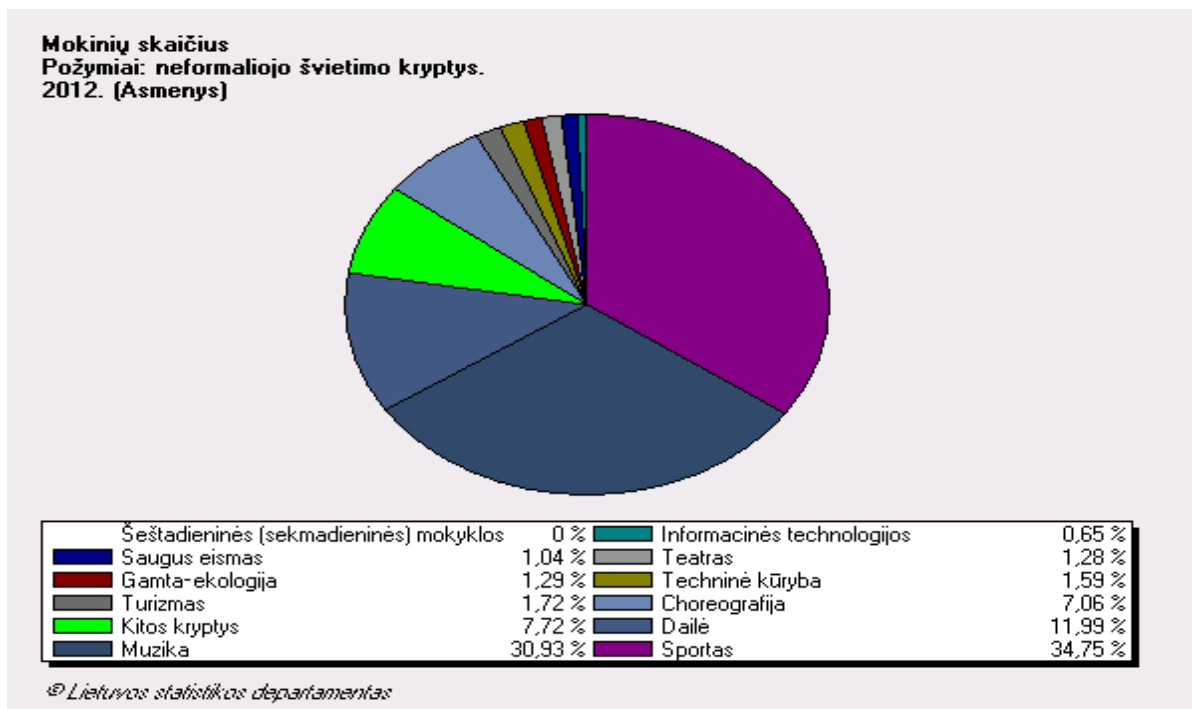
⁵⁷ Lukšienė, M. Jungtys. Vilnius:Alma Littera, 2000. P. 355

⁵⁸ Ten pat, P. 11.

⁵⁹ Ten pat, P. 11.

⁶⁰ Ten pat, P 11.

neformalaus švietimo kryptis: „techninę, meninę, ekologinę, socialinę, ekonominę, sportinę-turistinę“⁶¹. Statistikos departamento duomenimis 2012 metais neformalaus ugdymo procese dalyvavo 102 440 moksleivių⁶². Pagal skaičių ir neformalaus švietimo kryptingumą jų pasiskirstymas įvairiose veiklose pavaizduotas 2 pav. p. 19 (skaičius išreikštas procentais). Šie duomenys leidžia daryti išvadą, kad 2012 metais Lietuvoje populiariausia neformalaus švietimo veikla buvo susijusi su meniniu ugdymu (muzika – 30,93%, dailė – 11,99%, choreografija – 7,06%) ir sportu (net 34,75%).

2 pav. Mokinių skaičius neformaliojo švietimo kryptyse

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento duomenys. Gyventojų socialinė statistika. Švietimas ir gyventojų išsilavinimas: neformaliojo švietimo įstaigos.

Pažintinė- techninė neformalaus švietimo kryptis sudaro sąlygas stebėti ir pažinti norimą sritį iš arčiau, ugdo intelektualius sugebėjimus, įgalina realizuoti kūrybiškumo poreikį⁶³. Šios krypties neformaliojo švietimo užsiėmimai gali vykti būrelio metu, įvairių stočių, rūmų organizuotoje veikloje, klubų narystės pagalba. Meninė kryptis įgalina asmenį ugdyti meninės raiškos sugebėjimus, taip pat puoselėti etninės kultūros tradicijas. Šios

⁶¹ Valantiejiene, S. Neformalaus švietimo vaidmuo vykdant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją vaikų ir jaunimo tarpe// <www.ntakd.lt/files/renginiai/2009-savivaldybes/pdf/7-Sandra_Valantiejiene.pdf>, žiūrėta: 2013-08-11

⁶² Lietuvos statistikos departamento duomenys. Gyventojų socialinė statistika. Švietimas ir gyventojų išsilavinimas: neformaliojo švietimo įstaigos (prieiga internete: <db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3110802&PLanguage=0>; žiūrėta 2013-11-30)

⁶³ Ten pat.

krypties veikla yra organizuojama dailės, muzikos mokyklose kaip neformaliojo vaikų švietimo ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo mokyklose taip pat kaip teatro, dailės, literatūros skaitymo būreliuose, klubuose ar muzikos ansambliuose, jaunųjų fotografų draugijose. Ekologinė kryptis yra susijusi su kraštotyra ir ji ugdo pagarbą žmogų supančiam gyvajam pasauliui, skatina domėtis gamta, tausoti žemės resursus, saugoti gamtą. Šią kryptį plėtoja gamtininkų stotyse, būreliuose, gyvūnų globos draugijose, taip pat mokyklos ekskursijos gali būti nukreiptos šia linkme. Pavyzdžiui, mokykloje esančio akvariumo priežiūra gali būti priskiriama šiai kryptčiai. Socialinė kryptis skatina individo socializaciją, ugdo žmogiškuosius jausmus, tokius kaip gailestingumas ir atjauta. Moksleiviai, pasirinkę šios krypties neformalųjį švietimą, skatinami nelikti abejingais silpnesniems, senyvo amžiaus žmonėms, dalyvauti labdaringose veiklose, socialinėse akcijose, pavyzdžiui, savanoriavimas „Maisto banko“ maisto produktų rinkimo akcijose. Kadangi savižudybių jauname amžiuje skaičius Lietuvoje yra nemažas, atsiranda neabejingų moksleivių, norinčių teikti psichologinį palaikymą ir savanoriauja atsakant į skambučius Jaunimo linijoje. Ekonominė kryptis įtraukia mokinius į ūkinės veiklos ugdymą. Ji skatina gilintis į verslo pasaulį, teikia žinių apie finansinių išteklių tvarkymą, ugdo pozityvų požiūrį į darbą⁶⁴. Šios krypties formos gali būti jaunųjų verslininkų klubai, mokyklos rankdarbių ir naujovių parodos, jaunųjų išradėjų organizacijos, jaunųjų ūkininkų būreliai. Sportinė veiklos kryptis yra susijusi su sporto užsiėmimais. Ji skatina lavinti fizinius gebėjimus, sveiką gyvenseną, taip pat ugdo praktinius įgūdžius keliaujant, pažindina su įvairiomis šalimis ir jų gyvensena. Tokie užsiėmimai gali būti siejami su orientavimosi būreliais, turizmo klubais, draugijomis, sveikatos stiprinimo asociacijomis ir sporto mokyklų veikla.

Galima daryti išvadą, jog įgyvendindamas Neformaliojo vaikų švietimo koncepciją neformalus švietimas pirmiausiai skirstomas į tipus pagal tai kas mokosi: vaikų neformalus švietimas skiriamas dėl to, jog lavinami moksleivių gebėjimai; suaugusių neformalusis švietimas vadinamas taip, nes skiriama veikla suaugusiems (asmenys sulaukę 18 metų dažnai dar mokosi vyresnėse klasėse). Kitas skirstymas priklauso nuo to, kas ir ko mokosi: tai visuotinis švietimas išskiriamas dėl savo masto ir paplitimo; asmeninis skiriamas pagal tai, ko siekia kiekvienas individas atskirai pasirinkdamas veiklą ir pobūdį laisva valia; profesinis tobulėjimas išskiriamas dėl individo karjeros galimybių ir paklausos darbo rinkoje. Pagal turinį skiriamos neformalaus švietimo kryptys, kurios atskleidžia asmens polinkius, talentus ir gebėjimus bei yra orientuotos į tam tikrą sritį: techninę, meninę, ekologinę, socialinę, ekonominę ir sportinę. Apžvelgus neformalaus švietimo tipus ir kryptis, peršasi išvada, kad jaunimas gali rinktis bet kurią veiklą ir tokiu būdu įgauti reikiamos gyvenimiškos patirties ne

⁶⁴ Ten pat.

tik ugdant tam tikrus gebėjimus, bet ir lavinant bendradarbiavimo ir komandinio darbo įgūdžius.

1.2. NEFORMALIAUS ŠVIETIMO ASPEKTAI LIETUVOJE

Neformalus vaikų švietimas yra sudedamoji Lietuvos švietimo sistemos dalis, kurios veiklą reglamentuoja:

- *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo redakcija (priimta Lietuvos Respublikos Seimo 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281, Žin., 2011);*
- *Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl švietimo ir mokslo ministro 2005m. gruodžio 30 d. įsakymo Nr. ISAK – 2695 „Dėl neformaliojo vaikų švietimo koncepcijos patvirtinimo“ pakeitimo (2012 m. kovo 29 d. Nr. V-554, Žin., 2012-04-07, Nr. 42-2102);*
- *Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos (patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. IX-1700, Žin., 2003, Nr. 71-3216);*
- *Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo“ (patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2010 m. spalio 11 d. Nr. V-1715, Valstybės žinios, 2010-10-18, Nr. 123-6311);*
- *Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl bendrujų iš valstybės ar savivaldybių biudžetų finansuojamų neformaliojo švietimo programų kriterijų aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2011-07-15, Nr. 88-4219);*
- *Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. birželio 27 d. nutarimas Nr.791 Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 27 d. nutarimo Nr. 785 „Dėl mokinio krepšelio lėšų apskaičiavimo ir paskirstymo metodikos patvirtinimo“ ir 2011 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1542 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 27 d. nutarimo Nr. 785 „Dėl mokinio krepšelio lėšų apskaičiavimo ir paskirstymo metodikos patvirtinimo“ pakeitimo“ pakeitimo (Valstybės žinios, 2012, Nr.: 78 -4055).*

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo redakcija reikšminga tuo, jog įteisina neformalaus ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo sąvokas, skelbia, kas vykdo neformaliojo vaikų švietimo programas, aiškina kaip turi būti organizuotas darbas ir skiriamos moksleivių atostogos. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl

švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 30 d. įsakymo Nr. ISAK – 2695 „Dėl neformaliojo vaikų švietimo koncepcijos patvirtinimo“ pakeitimo“ siūlo Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme vartojamą sąvoką „neformalusis vaikų švietimas“ keisti sąvoka „pasirenkamasis vaikų ugdymas“ (žr. 3 pav., p. 23). Taip pat nurodo, kad „pasirenkamojo vaikų ugdymo paskirtis – tenkinti pagal bendrojo ugdymo programas besimokančių vaikų ir jaunimo iki 19 metų (specialiųjų poreikių – iki 21 metų) pažinimo, ugdymosi ir saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais“⁶⁵. Pagal minėtą įstatymą pasirenkamąjį vaikų ugdymą siūloma skirti į formalųjį švietimą papildantį ugdymą ir neformalųjį vaikų ugdymą. Vienas iš pasirenkamojo vaikų ugdymo uždavinių siejasi su teisinės sąmonės ugdymu, nes siekia „ugdyti pagarbą žmogaus teisėms, orumą, pilietiškumą, tautiškumą, demokratišką požiūrį į pasaulėžiūrų, įsitikinimų ir gyvenimo būdų įvairovę“⁶⁶. Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos siekia plėtoti neformalųjį vaikų švietimą ir „numato sukurti lanksčią ir atvirą švietimo struktūrą, sujungiančią bendrąjį lavinimą, profesinį mokymą, studijas, formaliojo ir neformaliojo mokymosi bei savišvietos formas į bendrą švietimo erdvę“⁶⁷. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo“ pateikia esamos būklės analizę, kuri skelbia, kad „sumažėjęs finansavimas tiesiogiai susijęs su vaikų ir jaunimo dalyvavimo neformaliame švietime pasirinkimo galimybių mažėjimu“⁶⁸. Taip pat pateikia tokias išvadas, kad turintys motyvaciją mokiniai ne visada yra tinkamai ugdomi, o veiklų programos nėra pakankamai subalansuotos pagal ugdymo programas ir amžių⁶⁹. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl bendrųjų iš valstybės ar savivaldybių biudžetų finansuojamų neformaliojo švietimo programų kriterijų aprašo patvirtinimo“ reglamentuoja neformalųjį švietimą organizuojančių įstaigų finansavimo būdus, o Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. birželio 27 d. nutarimas Nr.791 apibrėžia valstybės biudžeto lėšas, skiriamas vienam vaikui ir jų panaudojimą.

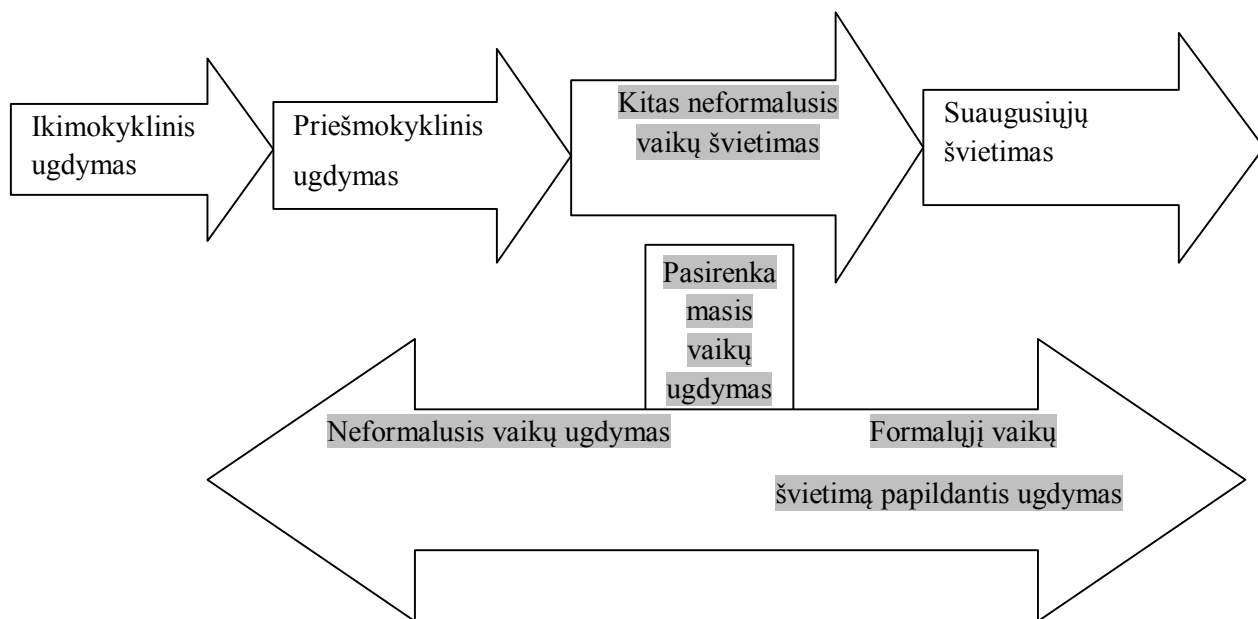
⁶⁵ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl švietimo ir mokslo ministro 2005m. gruodžio 30 d. įsakymo Nr. ISAK – 2695 „Dėl neformaliojo vaikų švietimo koncepcijos patvirtinimo“ pakeitimo (2012 m. kovo 29 d. Nr. V-554, Žin., 2012-04-07, Nr. 42-2102);

⁶⁶ Ten pat.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija „Švietimo būklės tyrimų apžvalga. Valstybinės švietimo strategijos 203-2012 metams ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos rekomendacijų Lietuvai aspektu“. Vilnius: Švietimo plėtotės centras, 2008. P. 19 (prieiga internete: <www.smm.lt/uploads/documents/Veikla_strategija/2003_2012_metu_Valstybin_%20svietimo_strategija/Svietimo_bukles_apzvalga-2.pdf>; žiūrėta 2013-11-10)

⁶⁸ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo“ (patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2010 m. spalio 11 d. Nr. V-1715, Valstybės žinios, 2010-10-18, Nr. 123-6311)

⁶⁹ Ten pat.

3 pav. Keičiamosios sąvokos

Šaltinis: autorės adaptuota pagal Morkūnienė, A. „Neformaliojo vaikų švietimo kaitos nuostatos“. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras, 2012.

Kaip teigia L. Duoblienė (2008), „Bendrojo lavinimo programos ir išsilavinimo standartai yra pagrindinis šaltinis, kuriuo turi būti grindžiamas ugdymo planavimas ir organizavimas mokykloje“⁷⁰. Minėtas dokumentas yra pagrindinis ugdymo turinį reglamentuojantis valstybinio lygmens dokumentas Lietuvoje. Pastarasis numato ką ir kaip mokyti(s) ikimokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo klasėse. Tačiau, visų klasių moksleiviams labai svarbu lavintis ir ugdytis po pamokų. Anot S. Dapkienės (2002), vaikas mokykloje privalo turėti galimybę papildomai ugdyti savo gabumus ir tenkinti interesus. Minėta autorė teigia, kad „mokykla turėtų tapti neformalių susitikimų vieta bendruomenės nariams, o jeigu nėra materialinių sąlygų, būtina skatinti nepamokinę veiklą“⁷¹. Pagal Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo redakcijos 38 straipsnį apie mokymosi pasiekimų įteisinimą, „asmens neformaliojo ar savišvietos būdu įgyti mokymosi pasiekimai įteisinami pažymėjimu ar diplomu, kurį išduoda įgaliota institucija“⁷². Europos Tarybos rekomendacijose (2012) teigiama, kad „mokymosi rezultatų, t. y. žinių, gebėjimų ir kompetencijų, įgytų neformaliojo mokymosi ir savišvietos būdu, patvirtinimas gali turėti

⁷⁰ Duoblienė L., Bulajeva, T.,. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai – kokybiško ugdymo garantas? //Acta paedagogica Vilnensia : VU leidykla. 21 t – 2008 - ISSN 1392-5016

⁷¹ Dapkienė, S. Papildomojo ugdymo formos. Šiauliai, 2002. P. 7

⁷² Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2011, Nr. XI-1281

didelės įtakos įsidarbinimo galimybių ir judumo gerinimui⁷³. Šios rekomendacijos skatina valstybes narias patvirtinti neformalaus ugdymo ir savišvietos rezultatus pritaikant juos toje šalyje priimtiems standartams ir taip užtikrinti geresnį įsiliejimą į darbo rinką. LR švietimo įstatymo pakeitimo redakcijos 15 straipsnis teigia, kad „*neformaliojo vaikų švietimo programos vykdo neformaliojo vaikų švietimo ir kitos švietimo įstaigos, laisvieji mokytojai, kiti švietimo teikėjai. Neformaliajam vaikų švietimui priskiriamas taip pat ir formalųjį švietimą papildantis ugdymas, kurį vykdo muzikos, dailės, kitos meno ir sporto mokyklos.*“⁷⁴. Pavyzdžiui, neformaliojo vaikų švietimo ir formalųjį papildančio „švietimo mokyklos tipui priskiriama muzikos, dailės, meno, sporto“⁷⁵, aviacijos, chorinio dainavimo, futbolo, irklavimo, techninės kūrybos, kalbų, gimnastikos mokyklos, ugdymo centrai, moksleivių rūmai, šeštadieninė ir sekmadieninė tautinių mažumų mokykla ir pan. Mokestis už mokyklos teikiamą neformalųjį švietimą (išskyrus ikimokyklinį ugdymą) nustato mokyklos savininko teisės ir pareigos įgyvendinanti institucija (pagal LR švietimo įstatymo 70 str.⁷⁶). Jeigu vienas iš neformalaus švietimo principų yra anksčiau minėtas savanoriškumo principas, tai LR švietimo įstatymo pakeitimo redakcijos 27 straipsnis remiasi juo ir teigia, kad neformaliojo švietimo programos ir savišvietą asmuo renkasi pats. Neformalusis švietimas yra taip pat ir viena iš jaunimo politikos Lietuvoje įgyvendinimo sričių⁷⁷.

Kiekviena savivaldybė Lietuvoje yra neformaliojo švietimo teikėjas steigiantis savivaldos organas. Taip pat teikti neformaliojo švietimo paslaugas gali fiziniai ir juridiniai asmenys, „valstybėje narėje ar kitoje užsienio valstybėje įsteigti juridiniai asmenys ar kitos organizacijos, ar jų padaliniai“⁷⁸. Netipiška yra tai, kad „*neformaliojo vaikų švietimo ir formaliojo švietimo programos vykdančios mokyklos yra priskiriamos atitinkamos grupės ir (ar) tipo formaliojo švietimo mokykloms. Muzikos, dailės, meno, sporto krypčių aukštojo išsilavinimo siekiantys asmenys, jeigu tai nustatyta aukštosios mokyklos priėmimo tvarkos apraše, kartu su viduriniu išsilavinimu turi būti baigę švietimo ir mokslo ministro patvirtintą atitinkamą neformaliojo švietimo programą*“⁷⁹. Ugdymo plėtotės centro duomenimis 2009–2010 m. m. Lietuvoje veikė 53 valstybinės muzikos mokyklos, 14 dailės mokyklų ir 47 meno bei kūrybos mokyklos. I. Daubarienės teigimu, muzikos programas teikiančių mokyklų turi

⁷³ 2012m. gruodžio 20 d. Europos Sąjungos Tarybos rekomendacija „Dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo“ (2012/C 398/01, 2012 12 22)

⁷⁴ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2011, Nr. XI-1281

⁷⁵ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2011, Nr. XI-1281

⁷⁶ Ten pat.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios, 2003-12-18, Nr. 119-5406, aktuali redakcija: Žin., 2003, Nr. 119-5406.

⁷⁸ Daubarienė, I. Neformaliojo vaikų švietimo įgyvendinimas// Ugdymo plėtotės centras, 2010-2013//<www.upc.smm.lt/ugdymas/neformalusis/neformalus3.php>; žiūrėta: 2013-08-11

⁷⁹ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2011, Nr. XI-1281

beveik kiekviena savivaldybė, tuo tarpu mokyklų su dailės programomis turi ne visos savivaldybės⁸⁰. Tas pats šaltinis nurodo, jog „2010 m. m. Lietuvoje švietimo srityje veikė 36 sporto mokymo įstaigos, 59 – sporto srityje veikiančios sporto mokymo įstaigos ir 3 privačios sporto įstaigos“⁸¹. Jau anksčiau minėtieji įstatymai (Švietimo įstatymas, Neformaliojo ugdymo koncepcija) reglamentuoja, kad kiekvienas turi teisę rinktis neformaliojo ugdymo įstaigą, o valstybė privalo turėti optimalų tinklą įvairias programas teikiančių institucijų (Švietimo įstatymo pakeitimo redakcija, 28 straipsnis), pastarųjų prieinamumas turi būti vienodas tiek kaimo, tiek miesto moksleiviams. Tačiau 2006 m. tyrimo „Popamokinės veiklos veiksmingumas“ rezultatai parodė, kad dalyvavimui popamokinėje veikloje trūksta geresnio susisiekimo⁸². Tai papildė ir 2006 m. atlikto tyrimo „Neformaliojo vaikų švietimo sąnaudos ir prieinamumas“ rezultatai. Pastarieji parodė, kad neformaliame vaikų švietime dalyvauja vidutiniškai kas šeštas vaikas; miestų savivaldybėse neformaliojo švietimo procese dalyvauja vidutiniškai 26% mokinių, o rajonų savivaldybėse 16%⁸³. Jeigu bet kokių neformalaus švietimo įstaigų tinklas yra netolygus, vadinasi, ne visi mokyklinio amžiaus vaikai turi vienodas galimybes lankyti edukacines programas tose įstaigose, kitaip tariant, miestų vaikams prieinamumas yra geresnis negu kaimo vietovėse gyvenantiems moksleiviams.

Be meno ir sporto mokyklų Lietuvoje dar veikia ir kryptingą veiklą organizuojančios stovyklos, organizacijos, asociacijos, jaunimo judėjimai, kurie įtraukia vyresniųjų klasių mokinius bei jaunimą iki 29 metų. Tačiau 2006 m. tyrimas „16-24 metų amžiaus jaunimo visuomeninis aktyvumas“ atskleidė, kad didėjant amžiui, jaunimo aktyvumas mažėja⁸⁴ (žr. 4 pav., p. 26).

Mokyklos savivaldoje	44,5
Laisvalaikio draugijoje	20,1
Mokinių organizacijoje	10,4
Studentų korporacijoje/asociacijoje	10,3
Politinėje jaunimo organizacijoje	8,5
Vietos savivaldos veikloje	6,6
Visuomeninėje organizacijoje	6,4

⁸⁰ Ten pat.

⁸¹ Ten pat.

⁸² Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija „Švietimo būklės tyrimų apžvalga. Valstybinės švietimo strategijos 203-2012 metams ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos rekomendacijų Lietuvai aspektu“. Vilnius: Švietimo plėtotos centras, 2008. P. 19 (prieiga internete:

www.smm.lt/uploads/documents/Veikla_strategija/2003_2012_metu_Valstybin_%20svietimo_strategija/Svietimo_bukles_apzvalga-2.pdf; žiūrėta 2013-11-10)

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ Ten pat.

Profesinėje sąjungoje	2,8
Visuomeniniame judėjime	1,9
Politinėje organizacijoje	1,6
Profesinėje asociacijoje	0,9
Politinėje partijoje	0,8
Kitose organizacijose	8

4 pav. Jaunimo dalyvavimas įvairių organizacijų organizuojamoje neformalaus švietimo veikloje (dalis procentais)

Šaltinis: Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija “Švietimo būklės tyrimų apžvalga. Valstybinės švietimo strategijos 203-2012 metams ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos rekomendacijų Lietuvai aspektu”. Vilnius: Švietimo plėtotės centras, 2008. P. 21.

Galime daryti išvadą, kad Lietuvoje neformalusis švietimas reglamentuojamas įstatymais ir dokumentais, kurie apibrėžia neformalaus švietimo standartus, formas, numato tikslus ir uždavinius, bei numato neformalaus švietimą organizuojančių įstaigų veiklos ypatumus. Anksčiau minėtas 2012 m. įstatymas įvedė naują pasirenkamojo vaikų ugdymo sąvoką. Tačiau, nepaisant dokumentuose reglamentuojamos ir skatinamos neformalaus švietimo plėtotės ir galimybių didinimo, daugelis mokinių susiduria su neformalaus švietimo prieinamumo problemomis, vyresniųjų klasių mokinių aktyvumas dalyvaujant organizacijų ir savivaldos veikloje mažėja dėl didelio mokymosi krūvio.

2. TEISINIO UGDYMO SAMPRATA

Teisinis ugdymas pirmiausiai susijęs su teise, įstatymu. Jeigu vaikas mokykloje yra ruošiamas tolimesniam gyvenimui, o teisė aprėpia esmines gyvenimo sritis, vadinasi toks ugdymas yra neatsiejama ugdymo dalis. Vaiko asmenybės raidą tyrinėję teoretikai, tokie kaip S. Freudas, E. Eriksonas ar J. Piaget, pabrėžė vaiko integraciją į visuomenę. Tiesa, S. Freudo raidos etapai buvo aiškinami per kūno pojūčių prizmę ir labiausiai čia buvo akcentuojama įtampos sumažinimas, kai tuo tarpu E. Eriksono ir J. Piaget teorijos pagrindas buvo tas, kad nuo 7 metų iki ankstyvos jaunystės, tai yra laikotarpiu, kai vaikai lanko mokyklą, jie intensyviai mokosi būti kompetetingi ir produktyvūs, naudojami loginiais sugebėjimais, siekia seksualinio, etninio, profesinio identiteto ir dėmesį telkia į politinius ir socialinius klausimus⁸⁵. Kitaip tariant, socialinį aspektą pabrėžė jau minėtieji mokslininkai, ir kuris, anot R. Žukauskienės, „apima kultūrinės, istorinės ir visuomeninės jėgas“⁸⁶. Jis yra glaudžiai susijęs su įstatymu. Iš to galima daryti išvadą, kad būtent mokykliniame amžiuje vaikų ugdymas turi būti siejamas ir su teisiniu žinių suteikimu.

A. Liutvinskas rašo, kad „įstatymas – valia; valia paklusti ir nenusikalsti; paklusti vaikas turi pirmiausiai atlikdamas pareigas šeimoje, mokykloje, integruotis į visuomenę ir paklusti teisės normoms“⁸⁷. Žmonių visuomenė apima ekonomiką, politiką, dorovinį žmonių gyvenimą. Dorovė – tai asmenybės dvasinė kultūra, asmenybės kryptingumas, sąžiningumas, žmoniškumas, pilietiškumas, kitaip sakant, kuo aukštesnė žmogaus dorovė ir doroviniai įsitikinimai, tuo didesnę pasirinkimą turi žmogus savo poelgiams. Minėtas autorius teigia, kad „dorovė ir teisė yra pagrindinės socialinės normos, reguliuojančios ne tik asmeninius, bet ir politinius, ūkinius, socialinius kultūrinius žmonių tarpusavio santykius“⁸⁸. Teisei tenka vaidmuo reguliuoti visas gyvenimo sritis ir pakreipti viena ar kita linkme, kurios siejasi su tais aspektais, minimais Eriksono ir Piaget. Taigi, būtent mokyklinio amžiaus vaikai turi gauti teisinį ugdymą mokymosi institucijose, kad atskirtų, kas teisinga, gera, kad nenusikalstų prieš įstatymą ir gerai įsilietų į visuomeninį gyvenimą.

R. Prakapas teigia, kad „teisinis ugdymas bendrojo ugdymo mokykloje yra svarbus ir aktualus savo paskirtimi, siekiant moksleivius ugdyti sąmoningus, suprantančius savo teises ir pareigas bei dalyvauti dažnai besikeičiančios visuomenės gyvenime“⁸⁹. Jis taip pat rašo, kad tinkamas teisinis švietimas yra demokratinio auklėjimo pagrindas. „Žmogus gali visapusiškai

⁸⁵ Žukauskienė, R. Raidos Psichologija. Vilnius: 2001. P. 53

⁸⁶ Ten pat.

⁸⁷ Liutvinskas, A. Įstatymas yra Įstatymas. Kaunas: Šviesa, 1987. P. 19

⁸⁸ Ten pat.

⁸⁹ Prakapas, R., Juciuvienė, D. Teisinio ugdymo integracija pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose// Socialinis Darbas : mokslo darbai – 2012, 11(1), p. 141–150 - ISSN 1648-4789

išreikšti save kaip pilietis tik tada, kai žino ne tik savo teises ir pareigas, bet ir supranta bei gerbia įstatymus, kitų žmonių teises ir laisves bei teisėtus interesus⁹⁰. Visuomenės tobulėjimas yra tikėtinas tik tada, kai ugdymas yra sėkmingas mokykloje ir turi tendenciją tęstis už mokyklos ribų. Pasak autorių, „ugdymo proceso metu kylančios problemos, susijusios su visuomenės gyvenimo pokyčiais, ugdymo turinys, kaip socialinio užsakymo raiška, atspindi šiandieninės visuomenės poreikius, lūkesčius, problemas“⁹¹.

Teisės normas ir įstatymus A. Pekauskas traktuoja kaip moralės principų ir normų išraišką. Jis teigia, kad „teisės normų vaikai turi išmokti mokykloje ir kaip galima geriau taikyti jas savo kasdieniniame gyvenime; teisinio ugdymo priemonės tuo veiksmingesnės, kuo doroviškai tobulesnė asmenybė“⁹². Iš čia išplaukia, kad teisinio ugdymo tikslas – ne „sąrašas įstatymų ar išmokimas teisės normų, bet mokėjimas pasinaudoti teisės žiniomis konkrečioje situacijoje“⁹³. „Vaikystėje visos dorovinės idėjos įsitvirtina psichikoje tam tikrų nuostatų forma“⁹⁴. Kai paauglys pradeda domėtis savuoju aš, rašo minėtas autorius, tada išaiškėja jo poreikis tobulintis, taip pradeda formuotis savimonė, dorovinės nuostatos, jis įgyja įsitikinimų pavidalą. Jauno žmogaus sąmonėje susidaro įsitikinimų ir nuostatų sistema, kurių dėka asmuo veikia visą savo gyvenimą“⁹⁵.

2013-2014 ir 2014-2015 metų Pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai numato mokymosi tikslus, būdus ir priemones, siekančias integruoti bendrųjų kompetencijų ugdymą į dalyko mokymą tiek formalaus, tiek neformalaus ugdymo procese. Privaloma pagrindinio ugdymo proceso dalis yra „ne mažiau kaip 5 valandų trukmės per mokslo metus socialinė veikla, kuri siejama su pilietiškumo ugdymu, praktinių pilietiškumo gebėjimų lavinimu, mokyklos bendruomenės tradicijomis, savanorystės veikla, vykdomais projektais, kultūrinėmis ir socializacijos programomis“⁹⁶.

Minėti autoriai teigia, kad teisinis ugdymas prasideda jau pradinėse klasėse. R. Prakapas (2012) aiškina, kad mokiniai „gauna pirmųjų teisinių žinių pasaulio pažinimo, lietuvių kalbos, dorinio ugdymo pamokose“⁹⁷. Jų metu ugdomos demokratinės ir tolerancijos kitam asmeniui nuostatos. „Šiose mokomosiose disciplinose taip pat ugdomas atsakomybės

⁹⁰ Ten pat.

⁹¹ Ten pat.

⁹² Pekauskas A. Vidutinio mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turiniobendrojo lavinimo mokykloje analizė // Pedagogika : mokslo darbai. – 2010, Nr. 99, p. 95-103 - SN 1392-0340

⁹³ Ten pat.

⁹⁴ Ten pat.

⁹⁵ Ten pat.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „2013-2014 ir 2014-2015 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai“. Nr. V- 459//2013 m. gegužės 27 d.

⁹⁷ Prakapas, R., Juciuvienė, D. Teisinio ugdymo integracija pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose// Socialinis Darbas : mokslo darbai – 2012, 11(1), p. 141–150 - ISSN 1648-4789

už savo poelgius suvokimas, supažindinama su teisėmis ir pareigomis⁹⁸. Vyresnėse klasėse teisinis ugdymas praktikuojamas ir neformalaus ugdymo veikloje – klasės valandėlių, akcijų, forumų, tradicinių ir netradicinių renginių, prevencijos programų metu. Pavyzdžiui, „V–VI klasėse dorinio ugdymo ir istorijos pamokose analizuojami žmogaus orumo, paklusimo įstatymui, asmens teisių bei poreikių tenkinimo klausimai, piliečių ir valstybės santykių, piliečių visuomenės temos⁹⁹. Jau minėtas autorius aprašo, kad VI klasėje didelis dėmesys skiriamas teisės sampratoms: „nagrinėjamos prigimtinės ir juridinės teisės sąvokos, teisės subjektas, piliečio pareigos, atsakomybė, teisės įgyvendinimas, sankcijos, pabrėžiamas papročių, normų, taisyklių, įstatymų būtinumas bendruomenės gyvenime, siekiama, kad mokiniai suvoktų, kiek ir kaip žmogus gali dalyvauti sprendžiant savo ir visuomenės bei valstybės reikalus, įgytų bendrųjų žinių apie svarbiausius teisinius aktus, konstituciją bei deklaracijas, kuriose nusakomos žmogaus teisės¹⁰⁰. VII–VIII klasėse pilietiškumo pagrindų kurse išsamiau apibrėžiamos „žmogaus teisės, teisingumo ir teisėtumo, teisinės valstybės, piliečio, demokratijos sampratos, aiškinama įstatymų leidybos, rinkimų mechanizmai, rinkėjo bei renkamojo kompetencija¹⁰¹. Su teisiniu ugdymu ypač susiję šios temos: „teisingumo sistema demokratinėje valstybėje ir demokratiname pasaulyje; teisingumo ir teisėtumo sudėtingumas; įstatymas, jo interpretavimo priklausomybė nuo formuluotės¹⁰².

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu patvirtintoje Bendrojoje pilietinio ugdymo programoje (2013) ypač daug dėmesio skiriama pilietinio ugdymo kaip savarankiško dalyko turinio reglamentavimui. Pavyzdžiui, VIII klasės mokiniai turėtų išnagrinėti šias su teise susijusias temas: „teisės ir pareigos santykis; Vaiko teisių deklaracija; Vaiko teisių konvencija; demokratijos samprata; mokyklos bendruomenės narių teisės bei pareigos¹⁰³. IX klasėje istorijos pamokose turėtų būti nagrinėjama „teisinės valstybės, demokratijos, asmens laisvės, o dorinio ugdymo pamokose – žmogaus teisių, socialinio teisingumo, pilietinio solidarumo ir atsakomybės suvokimas¹⁰⁴. X klasės pilietiškumo pagrindų kurse turi būti „apibendrinamos, susisteminamos jau turimos teisinės žinios, vertybinės orientacijos ir nuostatos, įgūdžiai¹⁰⁵. Čia dar kartą pakartojamos žmogaus teisių ir pareigų, jų apsaugos demokratinėje valstybėje temos, analizuojama valstybės įsikišimo teisėtumo ir neteisėtumo problema. X–XII klasės mokiniai gali įgyti teisinių žinių ne tik pilietinio ugdymo, bet ir teisės pagrindų pamokose. Pedagogams pateikta keletas pritaikytų

⁹⁸ Ten pat.

⁹⁹ Ten pat.

¹⁰⁰ Ten pat.

¹⁰¹ Ten pat.

¹⁰² Ten pat.

¹⁰³ Ten pat.

¹⁰⁴ Ten pat.

¹⁰⁵ Ten pat.

mokykloms vadovėlių (pvz., Teisė kiekvienam: vadovėlis X-XI, XII klasėm, red. Totoraitis R., Ažubalytė R. Vilnius, Kronta, 2003).

Kadangi Jungtinėse Amerikos Valstijose teisinis ugdymas mokyklose atsirado dar 1960, čia teisinio ugdymo patirtis formalaus ir neformalaus ugdymo procese yra didesnė.¹⁰⁶ Kaip teigia amerikiečių autoriai, teisinis ugdymas yra „labai svarbus ugdant atsakingą asmenybę“¹⁰⁷. Jį sudaro keletas komponentų. Pirmasis jų yra teorinis ir praktinis teisinis ugdymas, siejamas su teisiniu raštingumu, tai yra, civilinės, baudžiamosios ir konstitucinės teisės išmanymu. Antrasis komponentas, anot amerikiečių autorių, yra tinkamas temų ir mokomosios medžiagos atrinkimas, įgalinantis pedagogą lavinti kritinio mąstymo, sprendimų priėmimo, problemų sprendimo, bendravimo, bendradarbiavimo ir argumentavimo įgūdžius. Trečiasis komponentas yra pakankamas mokymosi kiekis, kai ugdymo turinys nėra nei per platus nei per siauras. Praktinio mokymosi strategijos yra trečias komponentas, kuris skatina organizuoti grupinius užsiėmimus, kai mokiniai patys kuria teisinio ugdymo situacijas, mokydami vieni kitus. Ketvirtą komponentą minėtieji autoriai įvardija kaip jaunimo sąveikos su bendruomenių nariais didinimą. Tai įvairūs susitikimai, susirinkimai, dalyvavimas nusikalstamumo prevencijos problemų sprendimuose. Dar vienas labai svarbus teisinio ugdymo komponentas yra įvardijamas kaip aktyvus administracijos įtraukimas į mokytojų pasirengimą ruošiant teisinio ugdymo užsiėmimus. Tai visokiariopa pagalba ruošiant mokomąją medžiagą, rengiant bendruomenės susirinkimus, pasirenkant patalpas ar keliant kvalifikaciją.

Galimai toks praktinis požiūris į teisinį ugdymą Jungtinėse Amerikos Valstijose išsivystė per ilgus praktikos metus. Todėl organizacijos Caliber Associates straipsnyje (2002) teigiama, jog „teisinis ugdymas moko kaip reikia pasikliauti taisyklėmis, apibrėžiančiomis asmenų elgesį klasėje, mokykloje, bendruomenėje, ir moko jaunimą taisyklių ir įstatymo pagrįstumo“¹⁰⁸. Jaunimas ir teisinio ugdymo pedagogai yra skatinami kartu nustatyti taisykles klasėje, o toks bendradarbiavimas įgalina juos stebėti kaip yra laikomasi tų taisyklių, moko, kad taisyklės ir įstatymai yra verti jiems nenusižengti. Visa ši praktika prisideda prie bendro

¹⁰⁶ Caliber Associates. The Promise of Law-Related Education As Delinquency Prevention. Technical Assistance Bulletin No. 19. Chicago: American Bar Association, 2002.

(Prieiga internete:

¹⁰⁷ Ten pat.

¹⁰⁸ Ten pat.

asmenybės ugdymo, didina pasitikėjimą autoritetingais asmenimis, moko gerbti teisės aktus bei normas, pratina prie paklusimo ir bendrai mažina nusikalstamumą¹⁰⁹.

Aptarus teisinį švietimą galima daryti išvadą, kad pastarasis siejasi su teisinės sąmonės formavimu ir yra neatskiriama švietimo dalis. Kadangi vaiko raidos etapai yra susiję su intensyviu gyvenimiškų įgūdžių formavimu bei lavinimu, tai teisinis ugdymas turi būti integruota viso mokymo(si) proceso dalis. Jeigu mokiniai mokyklose jau gauna teisinių žinių, renkantis neformalaus ugdymo tipą ir kryptį tas žinias jie gali taikyti ir mąstyti kaip tobulėjanti demokratiška asmenybė. Teisinis ugdymas yra integruota lavinimo mokykloje dalis, kuri turėtų atsispindėti ir neformalaus ugdymo procese. Svarbiausia išvada yra ta, kad teisinis ugdymas turi būti toks, kad asmuo savo žinias galėtų panaudoti konkrečioje situacijoje. Taigi, svarbiausia yra žinios ir praktinis teisinių žinių pritaikymas. Tokių praktinių žinių ir gebėjimų ugdytinis gali gauti tik simuliuodamas gyvenimiškas situacijas ir pažindamas jas asmeniškai.

2.1. TEISINĖS SĄMONĖS FORMAVIMAS

Formuojant vaikų teises žinias, pirmiausiai reikia sudaryti sąlygas teisinės sąmonės ugdymui. V. Rajeckas ugdymą apibūdina kaip „visuomeninės istorinės patirties jaunajai kartai perdavimą, siekiant parengti ją visuomenei ir darbui“¹¹⁰. L. Jovaiša sąmonę apibrėžia kaip „individo orientacijos pasaulyje ir jo veiklos bei elgesio reguliacijos darinį“¹¹¹. Minėtas autorius teigia, kad „sąmonė yra pagrindinis žmogaus ugdymo objektas, kuriame atsispindi jį supantis pasaulis ir sukuriama įvairūs sąmonės turinio elementai, tokie kaip žinios, pažiūros, įsitikinimai, poreikiai, vertybinės orientacijos, interesai, nauji vaizdiniai“¹¹². Pagal filosofijos žodyną sąmonė – „aukščiausia, tik žmogui būdinga objektyvios tikrovės atspindėjimo forma, kuri taip pat yra visuma psichinių procesų, aktyviai dalyvaujančių žmogui suvokiant objektyvų pasaulį ir savo būtį“¹¹³. Teisinės sąmonės formavimas yra integruota bendrųjų kompetencijų, kaip formalaus ir neformalaus ugdymo proceso, dalis.

Tuo tarpu teisinę sąmonę A. Pekauskas apibrėžia kaip sistemą vaizdinių, idėjų ar teorijų, kurias asmuo įsisavina apie „galiojančią ar pageidautiną teisę, apie galiojančių įstatymų ir teisingumo atitikimą“¹¹⁴. Anot autoriaus, teisinė sąmonė taip pat yra teigiamos ar

¹⁰⁹ Ten pat

¹¹⁰ Rajeckas, V. Ugdomasis mokymas // Mokymo organizavimas. Kaunas: Šviesa, 1999. P. 319

¹¹¹ Jovaiša L. Enciklopedinis edukologijos žodynas – Vilnius: Gimtasis žodis, 2007. P. 252

¹¹² Ten pat.

¹¹³ Filosofijos žodynas. Vilnius: „Mintis“, 1975. P. 375

¹¹⁴ Pekauskas A. Vidutinio mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turiniobendrojo lavinimo mokykloje analizė // Pedagogika : mokslo darbai. – 2010, Nr. 99, p. 95-103 - SN 1392-0340

neigiamos emocijos, kurias patiria skirtingų interesų turėtojai, susidūrę su galiojančia teise, ar susikuria tam tikrais interesais besivadovaujantys žmonės, vertindami ją savo ar visuomenės interesų apsaugos požiūriu¹¹⁵.

A. Pekauskas rašo, kad teisinę sąmonę sudaro „du lygiaverčiai struktūriniai elementai: teisinė psichologija ir teisinė ideologija“¹¹⁶. Anot autoriaus, „teisinė psichologija yra jausmai, išgyvenimai, kuriuos žmonės patiria tiesiogiai susidurdami su įvairių valstybės institucijų veikla šioms kuriant ir taikant teisės aktus, ginančius ar siaurinančius asmens teises, kai tuo tarpu teisinė ideologija – argumentuotas, sąmoningas žmonių požiūris į galiojančią ir pageidaujamą teisę, iš kurio išsirutulioja teisės normos ir visa teisinių santykių tikrovė“¹¹⁷. Taikant šio autoriaus teiginius teisinės sąmonės formavimui darbo su ugdytiniais lygmenyje reikia atsižvelgti į bendrą jų suvokimą. Dirbant su mokyklinio amžiaus vaikais ir suvokiant jų raidos etapus, pirmiausiai galima galvoti apie jų teisinės sąmonės ugdymą per jausmų, kuriuos kelia požiūris „teisinga – neteisinga“ prizmę. Jeigu vaikams pateiksime klausimus ir jie turės galimybę suvokti tam tikrus poelgius kaip teigiamus, jų vertybės bus formuojamos per teisinę psichologiją, kadangi teisinė ideologija reikalauja gilesnio teisinių žinių suvokimo ir teorinio pagrindo tam.

Ugdant teisinę sąmonę reikia atsižvelgti į pagrindines pageidautinas vertybes, kurios teisiogiai siejasi su dorove, morale, įsitikinimais, kas dora, kas ne. „Dorovė, išreikšta moralės kategorijomis, normomis, principais, ir kitomis formomis, yra apibendrinta ir susisteminta visuomenės patirtis“¹¹⁸. Ji reguliuoja visuomenės narių tarpusavio santykius ir elgesį. Šią funkciją reikia sėkmingai vykdyti todėl, kad moralės principai ir normos kiekvienam visuomenės nariui pasidarytų priimtini ir virstų vidinėmis elgesio normomis. Toks moralės principų ir normų perėjimas iš visuomenės sąmonės į individualią, anot minėto autoriaus, vadinamas jų internalizavimu. Tai nėra paprastas moralės principų ir normos suvokimas, supratimas ir įsiminimas, dorovinių sąvokų įvardijimas ir gebėjimas jomis operuoti. „Internalizuotos dorovinės idėjos yra reikšmingos asmenybei, savos, aktualios, neatskiriamos nuo jos“¹¹⁹.

V. Šlapkauskas (2002) teisinę sąmonę vadina viena iš sąmonės formų, kuri susijusi su vienu iš pagrindinių žmogaus ir socialinės grupės siekių – „pažinti egzistuojančią socialinę tvarką ir remiantis ja savo egzistencinius interesus paversti į visiems privalomą tvarką“¹²⁰.

¹¹⁵ Pekauskas A. Vidutinio mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turiniobendrojo lavinimo mokykloje analizė // Pedagogika : mokslo darbai. – 2010, Nr. 99, p. 95-103 - SN 1392-0340

¹¹⁶ Ten pat.

¹¹⁷ Ten pat.

¹¹⁸ Ten pat.

¹¹⁹ Ten pat.

¹²⁰ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: LTU, 2002. P. 389.

Minėtas autorius teigia, kad „savųjų interesų vertimo visiems privaloma tvarka neišvengiamai procese keičiasi ir pati socialinė tvarka, bet kiekviena kiekvienas individas ir socialinė grupė savaip supranta savo bei kitų žmonių teises ir pareigas“¹²¹. Mokiniai mokyklose sudaro ateities kartą, augančią kartą, kuri ir bus visuomenė, kurios gyvenimo pagrindas yra pasitikėjimas vienas kitu¹²². Visuomenės nariai turi būti tikri, kad jis ir kiti gyvena pagal tam tikras visuomenės priimtinas normas. Kai narys prisiima įsipareigojimus, tampa atsakingu už savo elgesį, suvokia kas gerai, o kas blogai, visuomenės moraliniai įsitikinimai vaidina svarbų vaidmenį, kadangi vertybės turi būti bendros visiems. Kuo aukštesnė asmens moralė, vertybės, tuo stipresnės jo pažiūros, tuo mažiau tikėtina, kad jis nusizengs elgesio normoms ir pažeis kitų teises.

Kadangi teisė susijusi su visiems privalomomis teisės normomis, o visuomenės sugebėjimas laikytis jų yra susijęs su įdiegtomis vertybėmis, kuo anksčiau jauni žmonės bus ugdomi tiesos pagrindais, tuo labiau jų elgesys atitiks teisinės normas ir mažesnė nusikalstamumo visuomenei žala bus padaryta. Kultūra, neatskiriama nuo demokratiškai gyvenančio piliečio, rodanti jo egzistavimo visuomenėje būdą, yra kiekvieno vertybinis matmuo. Visuomenė turi suvokti ir teisinės kultūros egzistavimą, kurią D. Rowe skaido į teisinę kultūrą sudarančius elementus. Anot autoriaus, „teisinę kultūrą galima suvokti kaip pagrindinių teisės savybių žinojimą, pavyzdžiui, kad teisės susijusios su pareigomis, arba žinoti, kad įstatymas yra pagrįstas vertybėmis ir įsitikinimais, kurių dalis visuomenės gali ir nepripažinti“¹²³. Jeigu jauno amžiaus asmuo suvoks teisinės sąmonės elementus, jam vėliau bus lengviau integruotis į teisinės santvarkos visuomenę. Kitaip sakant, teisinės sąmonės ugdymas daro tiesioginę įtaką jaunuolio elgesiui visuomenėje nepažeidžiant kitų teisių ir atliekant pareigas. Visa tai yra svarbi sąlyga darniam asmenybės vystymuisi ir elgesio normų formavimui.

Taigi, galima teigti, kad sąmonėje suformuotos vertybės vienaip ar kitaip skatina individą elgtis visuomenėje. Teisinės sąmonės ugdymas tai istoriškai visuomenėje išsisknijusių vaizdinių, idėjų ar teorijų apie galiojančių įstatymų ir teisingumo atitikimą perdavimas jaunajai kartai, siekiant parengti ją gyvenimui visuomenėje. Kadangi mokykla yra ta vieta, kur vaikai įgyja didelę dalį gyvenimiškos patirties, būtent joje turi būti ugdoma teisinė sąmonė. Jei neformalusis švietimas yra grindžiamas demokratijos ir laisvos valios principais, jis ypač atliepia asmenybės poreikį gilinti teisinės pažiūras. Jeigu vaikystė yra laikotarpis, kai kiekvienas asmuo ypatingai greitai keičiasi ir pajusdamas įvairius gyvenimo

¹²¹ Ten pat.

¹²² Ten pat.

¹²³ Rowe D. Pilietis ir įstatymas: teisinio švietimo įnašas į pilietinį ugdymą // Švietimo naujovės, 1994, nr. 2., P.61

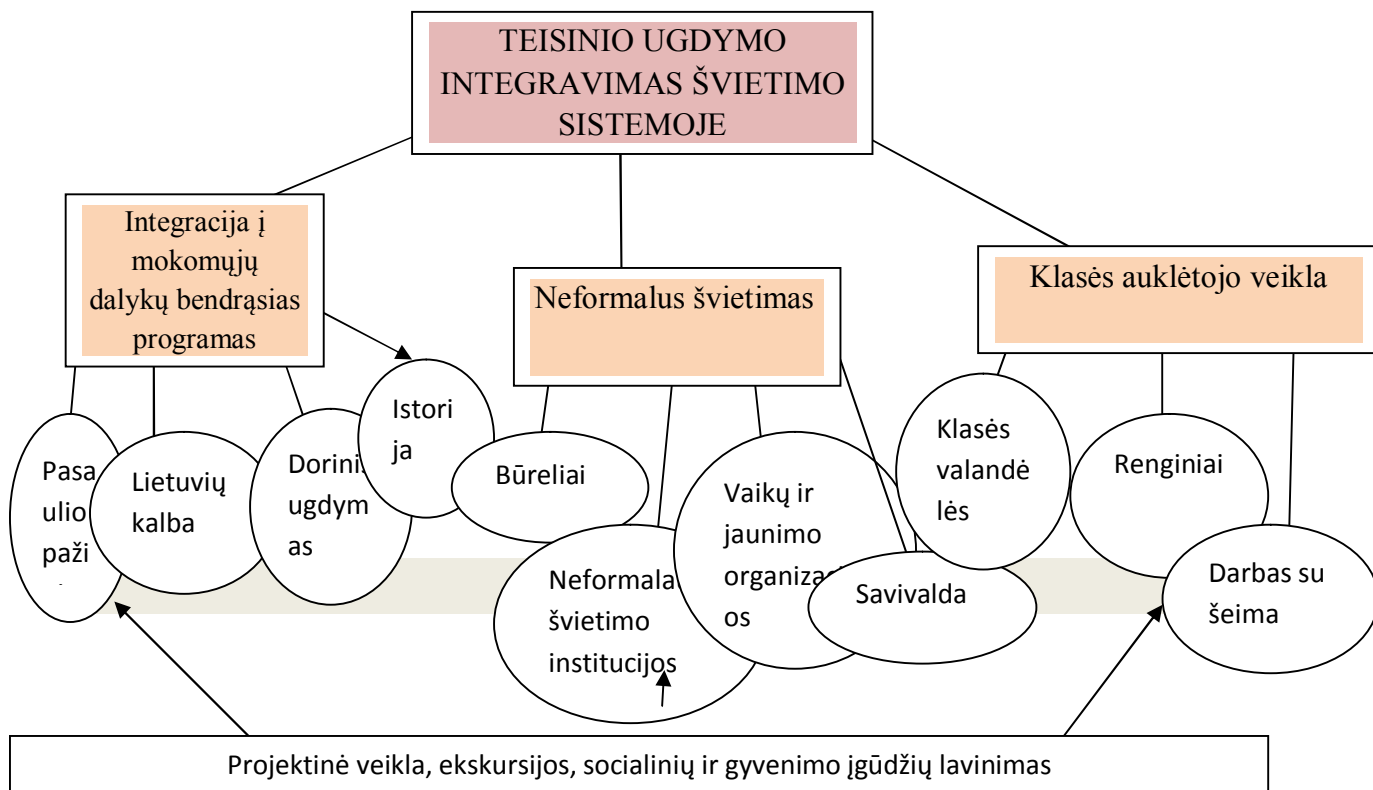
potyrius tobulėja, tai darniam asmenybės vystymuisi bei sėkmingai integracijai į visuomenę būtinas teisinis švietimas ir teisinis ugdymas nuo pat vaikystės.

Aptarus teisinį ugdymą mokykloje pamokų metu ir teisinės sąmonės formavimą, reikia pažvelgti ir į teisinio ugdymo aspektus neformaliame ugdyme. Kadangi neformalus ugdymas yra susijęs su laisvalaikiu, mėgstama veikla, kūrybiškumo ugdymu, įvairiapusiu lavinimu, neišvengiamai reikia paminėti, jog vyresniųjų klasių mokiniai turi galimybę dalyvauti įvairiose programose, organizacijų veikloje, projektuose, akcijose, kurios skatins atidžiau pažinti įstatymą, moralę ir dorovę, taip pat ugdys pilietišką ir demokratišką asmenybę.

Kalbant apie vykdomas programas, 2010 metais Lietuvos Respublikos Švietimo ir Mokslo ministro įsakymu „Dėl vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo“ buvo priimtas nutarimas, kuriuo pradedama vykdyti vaikų ir jaunimo socializacijos programa, kuri numatyta įgyvendinti iki 2014 metų¹²⁴. Šios programos siekiai, tikslai ir uždaviniai siekia įtraukti kuo daugiau vaikų į neformaliojo ugdymo veiklos užsiėmimus. Tokiu būdu ši programa skatins mokyklinio amžiaus vaikų kultūrinių ir dvasinių vertybių augimą, tuo pačiu didins galimybes ugdyti demokratiškumo ir pilietiškumo jausmus. Įvairios neformalaus švietimo formos ir jų diegimas didins motyvaciją bei tautinį ugdymą, kuris ypač reikalingas norint išvengti abejingumo įstatymui.

Jau minėta programa yra valstybės parama neformalaus ugdymo plėtrai. Dalyvaujantys mokiniai gauna pagalbą, skatinančią užimtumą, integraciją ir kultūros plėtrą. Visa tai deda pagrindus vertybių ir moralės principų formavimuisi. Pastarieji ir yra sėkmingo teisinio ugdymo(si) pamatai. Kuo daugiau veiklos turi jauna asmenybė nuo mažų dienų, tuo labiau yra tobulinami bendrieji gebėjimai, savimonė ir mąstymas. Kuo laisviau mąstys asmenybė, tuo svarbesni bus demokratiškumo principai joje. Galima teigti, kad darni asmenybė yra viskuo besidominti ir ištroškusi naujų potyrių. Ir būtent tai paskatina asmenį žengti visuomenės link, būti jos dalimi, gal netgi įsilieti į savivaldos sistemą.

¹²⁴ Lietuvos Respublikos Švietimo ir Mokslo ministro įsakymas „Dėl vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2010-10-18, Nr. 123-6311 (žiūrėta internete: <www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=383712&p_query=&p_tr2=2> ; 2013-08-15)

5 pav. Teisinio ugdymo integravimas švietimo sistemoje

Šaltinis: autorės Adaptuota pagal: S. Valantiejienė. „Neformalaus švietimo vaidmuo vykdant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją vaikų ir jaunimo tarpe“. LR Švietimo ir mokslo ministerija, 2009-06-08.

2013-2014 ir 2014-2015 metų Pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai akcentuoja mokymosi visą gyvenimą būtinų bendrųjų ir dalykinių kompetencijų įgijimo svarbą. Pastarosios apima iniciatyvumą, kūrybiškumą, komunikavimą, pažinimą, kultūrinį, pilietinį, socialinį lavinimą bei mokėjimą mokytis. Anot G. Orintienės, integruotas teisinis ugdymas formalaus ir neformalaus ugdymo procese (5 pav., p. 35) įgalins mokinius „spręsti praktines problemas, remiantis teisės normomis, naudoti teisėtus problemų sprendimo būdus, argumentuotai ginti savo nuomonę teisiniu klausimu, kalbėti viešai, derybomis siekti priimtino kompromiso“¹²⁵. Bendrųjų kompetencijų ugdymas yra neatsiejama kultūrinės, meninės, pažintinės, kūrybinės, sportinės, praktinės, socialinės, prevencinės, vertybinių nuostatų ugdymo veiklos dalis, kuri yra ypatingai svarbi ugdant teisinę sąmonę neformalaus ugdymo metu.

¹²⁵ Orintienė G. "Teisinis ugdymas bendrojo lavinimo kontekste". Konferencijos 2011-05-26 „Teisinio švietimo aktualijos ir perspektyvos“ pranešimas (prieiga internete <www.mruni.eu/mru.lt/dokumentai/katedros/edukologijos/Teisinis_ugdymas.pdf>; 2013-09-07)

Vyresniųjų klasių mokiniai dažnai dalyvauja mokyklos savivaldoje. Kaip pateikia A. Bukavickaitė (2009) „mokyklos savivalda yra mokyklos savivaldos institucijų visuma, kurios veiklos pagrindai ir visuma yra apibrėžiami LR švietimo įstatymu“¹²⁶. Anot minėtos autorės, mokinių savivalda yra tiesioginė arba netiesioginė mokinių teisė ir laisvė priimti sprendimus reikšmingus mokyklos bendruomenei¹²⁷. Mokyklos taryboje yra socialiai atsakingi mokinių atstovai, renkamas atstovaujantis bendriems interesams mokinių prezidentas. Rinkimai organizuojami demokratijos principu, kur kiekvienas bendruomenės narys turi teises išreikšti savo nuomonę ir rinkti savo kandidatą. Tokiu būdu kandidatai savarankiškai turi susipažinti su tam tikromis taisyklėmis, įstatymais, normomis. Rinkimų organizatoriai taip pat privalo laikytis atitinkamų reikalavimų. Tai yra vienas iš neformalaus ugdymo aspektų – savišvieta teisiniais klausimais kai bendraamžiai savo bendruomenėje tvarkosi laikydamiesi demokratiškumo principų, kuria draugišką mokyklos aplinką, sprendžia iškilusias problemas, formuoja jaunimo politiką, skatina ir lavina pilietiškumo jausmą.

Kita labai svarbi neformalaus mokinių švietimo dalis yra užklasinis auklėjimas. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo redakcija apibrėžia, kad mokytojas turi teisę „siūlyti savo individualias programas bei pasirinkti pedagoginės veiklos būdus ir formas“¹²⁸. Galima teigti, kad mokytojo nuožiūra organizuotas darbas su mokiniais po pamokų, kai mokytojas jiems skiria savo laiką per klasės auklėtojo valandėles, renginius, pažintines ekskursijas yra skirtas „ugdyti tvirtas mokinių dorovės, pilietines, tautines ir patriotines nuostatas, pagarbą tėvams, laiduoti savo kultūriniam identitetui mokinių asmenybės galių plėtotę“¹²⁹. Kaip aiškina L. Jovaiša (2007), „užklasinis auklėjimas yra mokyklos nepamokinė veikla, kurios metu moksleiviai įtraukiami į renginius, turinčius auklėjamąją reikšmę“¹³⁰. Šis auklėjimas yra glaudžiai susijęs su pilietiškumu, kadangi dažnai masiniai renginiai mokykloje organizuojami nacionalinių švenčių minėjimo progomis, pavyzdžiui, Sausio 13-osios metinėms organizuojami minėjimai, kapų lankymai, filmų žiūrėjimai, skatina mokinius domėtis laisvės tema, karo nusikaltimais, mąstyti apie nepriklausomybę, tautą ir jos išlikimą. Tokiu būdu mokiniai lavina savo teisinę sąmonę ir deda pagrindus tolimesniam ugdymuisi.

Viena iš užklasinio auklėjimo formų yra auklėtojos valandėlės, kurios ne tik yra informatyvios dėl kylančių mokymosi problemų, bet ir teminės. Temą auklėtojas parenka

¹²⁶ Bukavickaitė A., Duoblys G. Savivaldos gidas. Mokinių savivaldos organizavimas ir vadyba mokykloje. Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Vilnius: 2009. P. 4

¹²⁷ Ten pat.

¹²⁸ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2011, Nr. XI-1281

¹²⁹ Ten pat.

¹³⁰ Jovaiša L. Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007. P. 316

pagal svarbiausias prevencijos programas. Taip vyksta neformalusis švietimas teisiniais klausimais, kadangi šių laikų problemos mokykloje jau gali būti aiškinamos įstatymų pagalba. Pavyzdžiui, smurtas, patyčios mokykloje ir atsakomybės dėl to aiškinimas gali būti grindžiamas įstatymiškai. Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijoje (tyrimo duomenų rinkimo vieta) auklėtojos valandėlės yra privalomos rengti, jos vyksta tam tikromis nustatytomis dienomis ilgujų pertraukų metu arba po pamokų. Visoms auklėtojoms yra pateikiamos temos, pavyzdžiui, tabako ir kitų psichotropinių medžiagų vartojimo prevencija, nusikalstamumo prevencija mokykloje ir už jos ribų, mokinių užimtumo skatinimas, karjeros galimybės ir pasirinkimas ir pan. Auklėtojos yra skatinamos kviesti specialistus, kurie gali atsakyti į mokinių klausimus. Tai skatina mokinius būti aktyviais ir gilinti įvairias žinias. Taip pat minėtoje gimnazijoje mokiniai yra supažindinami su mokinio pareigomis ir teisėmis pasirašytinai, turi laikytis mokinio taisyklių ir suvokia atsakomybės už jų nesilaikymo svarbą. Tai skatina gimnazijos administracija, kviesdama mokinius į susirinkimus, bendraudama su klasių seniūnais, aktyvina auklėtojus motyvuoti gimnazistus būti aktyviais mokyklos bendruomenės nariais, dalyvauti mokyklos tarybos veikloje, aktyviai dalyvauti savivaldoje ir renginiuose.

Jau minėtas užklasinis auklėjimas yra neformaliojo ugdymo veikla, kuri vyksta ne pamokų metu ir nebūtinai mokykloje. Panašiai kaip užmokyklinis darbas, anot L. Jovaišos (2007), yra „nepamokinė mokyklos veikla, kai mokymas, pradėtas per pamokas, laisvu pasirinkimu tęsiamas rengiuose, būreliuose, organizacijose arba individualiai“¹³¹. Kadangi šis darbas neturi kartoti mokymo turinio per pamoką, bet plėtoti mokinių mokslinę, techninę, meninę patirtį, gilinti pažiūras ir įsitikinimus, lavinti specialiuosius gebėjimus, jo metu kuo puikiau galima formuoti teisinę sąmonę įvairių konkursų, renginių, akcijų forma. Galima teigti, kad Bendrojo lavinimo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių respublikinis teisinių žinių konkursas „Temidė“ yra vienas iš būdų sutelkti mokinius savarankiškai laisva valia ir laisvu nuo pamokų metu domėtis teisiniais klausimais. Taip pat moksleiviai turi galimybę dalyvauti Moksleivių teisinio švietimo programoje (MTŠP), kurią organizuoja ELSA Lietuva – tarptautinės Europos studentų teisininkų asociacijos tinklo nacionalinė grupė.

Galime daryti išvadą, kad mokinių teisinių žinių formavimas kaip teisinės sąmonės ugdymas yra integruota švietimo sistemos dalis, kurią padeda įgyvendinti mokomųjų dalykų bendrosios programos ir kitos neformalaus švietimo veiklos formos. LR švietimo įstatymo pakeitimo redakcija neapibrėžia klasės auklėtojo veiklos, tačiau kiekvieno mokytojo pareiga yra ugdyti dorą, kultūringą ir demokratišką asmenybę. Siekiant sėkmingo įsiliejimo į

¹³¹ Jovaiša L. Enciklopedinis edukologijos žodynas – Vilnius: Gimtasis žodis, 2007. P. 317

visuomenę vaikai nuo mažens turi būti supažindinami su jų teisėmis ir pareigomis, o jų neformalaus ugdymo veikla gali būti nukreipiama teisinės sąmonės ugdymo linkme. Integruotas teisinis ugdymas neformalaus ugdymo procese brandina asmenybę gyvenimui teisinėje valstybėje.

3. GALIMI VYRESNIŲJŲ KLASIŲ MOKINIŲ TEISINIŲ ŽINIŲ AKTUALIZAVIMO BŪDAI NEFORMALIAUS UGDYMO PROCESĖ

Vyresniųjų klasių mokiniai jau yra pasiekę tam tikrą brandos lygį, išsiugdę individualias charakterio savybes, suformavę vertybines orientacijas. Paprastai vyresnėmis klasėmis yra vadinamos I - IV gimnazijos klasės, arba mokiniai, kurių amžius svyruoja nuo 16 iki 19 metų. Tad, klausimas kyla kokie galimi vyresniųjų klasių mokinių teisinių žinių aktualizavimo būdai neformalaus ugdymo procese.

Svarbiausias šių moksleivių bruožas – jie vis labiau tampa savarankiškesni, nori nepriklausomybės ir siekia turėti daugiau teisių bei laisvių. Kaip teigia V. Šlapkauskas (2002), „savarankiškumui bręsti laisvė yra būtina“¹³². Tačiau nereikia pamiršti, kad augant savarankiškumui, analogiškai turi augti ir atsakingumo jausmas. Pastarojo išraiška, anot V. Šlapkausko (2002), yra dorovinis elgesys¹³³. Todėl „asmenybę reikia ugdyti plėtojant mąstymo ir praktinės veiklos savarankiškumą ir atsakingumą tokiose laisvės sąlygose, kurios riboja pačioje laisvėje tūnančias destruktijos jėgas, apsaugo laisvę nuo savigriovos“¹³⁴.

Taigi, vyresniųjų klasių mokiniai turi tinkamai suvokti savo laisvę rinktis ir elgtis vienaip ar kitaip įvairiose situacijose. Jų sprendimams vis dar daro įtaką autoritetingi asmenys, pavyzdžiui, šeimos nariai ar mokyklos bendruomenė. Tiek vieni, tiek kiti gali skatinti veiklas teisinei sąmonei formuoti. Lietuvoje veikia daug jaunimo organizacijų, kuriose įvairaus amžiaus jaunimas gali įgyti teisinių žinių, išmokti aktyviai dalyvauti diskusijose, kelti įvairius klausimus, bendrauti su valstybinių institucijų atstovais. Dalyvavimas įvairių organizacijų veikloje vyksta ne pamokų metu ir už mokyklos ribų. Toks neformalusis ugdymas ugdo vertybes ir tuo prisideda prie teisinės sąmonės kūrimo. Organizacijos skiriasi savo siekiais, idealais, veiklos formomis. Dalis organizacijų turi politinių idėjų, pavyzdžiui, „Jaunųjų konservatorių lyga“ (JKL), „Jaunųjų krikščionių demokratų organizacijos“, „Lietuvos jaunųjų centristų judėjimas“ (LJCJ), „Lietuvos socialdemokratinio jaunimo sąjunga“. Kitos organizacijos skleidžia prevencines idėjas dėl alkoholio ir tabako vartojimo ir pozityvaus poveikio vienas kitam. Pavyzdžiui, „Sniego gniūžtės“ stovyklos, suburiančios jaunimą dalintis žiniomis, bendrauti, skleisti idėjas apie profesijų pasirinkimą, kalbėtis apie gyvenimiškus klausimus. Moksleivių ateitininkų sąjunga vienija krikščioniškąjį moksleivių pasaulį, skatina dalintis žiniomis, bendrauti, moko kūrybiškai mąstyti, diegia krikščioniškas vertybes. Lietuvos skautų visuomeninis,

¹³² Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: LTU, 2002. P. 396

¹³³ Ten pat.

¹³⁴ Ten pat.

savanoriškas nepolitinis judėjimas siekia „ugdyti jaunos žmones, siekiant jų, kaip individų, atsakingų piliečių ir jų vietinės, nacionalinės ir tarptautinės bendruomenės narių, pilno fizinio, intelektualinio, socialinio ir dvasinio potencialo išraiškos”¹³⁵. Minėtų organizacijų aktyvi veikla rodo, kad stovyklose, projektuose, konferencijose jauni žmonės dalyvauja noriai, taip pat įtraukia ir savo draugus, bendraamžius, skleidžia savo organizacijos ar judėjimo idėjas šeimose ir taip aktualizuoja savo gaunamas ir turimas žinias.

Kiti būdai ugdyti teisinę sąmonę yra pasirengimas ir dalyvavimas konkursuose, egzaminuose, akcijose teisine tematika. Vienas iš pavyzdžių gali būti skatinimas dalyvauti Konstitucijos egzamine, kurį valstybiniu mastu rengia Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija ar bendrojo lavinimo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių respublikiniame teisinių žinių konkurse „Temidė“. Pagrindiniai teisinių žinių konkurso tikslai yra „*ugdyti mokinių teisinį sąmoningumą, supratimą apie teisinę sistemą, vykdyti tarp mokinių ankstyvąją teisės pažeidimų, psichiką veikiančių medžiagų vartojimo, smurto prevenciją, skleisti teises žinias, suteikti mokiniams žinių ir praktinių įgūdžių kuriant saugią aplinką, propaguoti tarp mokinių sveikos gyvensenos principus, organizuoti prasmingą ir turiningą laisvalaikį, sudaryti papildomas galimybes mokiniams naudotis informacinėmis technologijomis teisinėms žinioms įgyti, skatinti mokinių, mokytojų, tėvų ir teisėsaugos institucijų bendravimą ir bendradarbiavimą*“.¹³⁶

Konkursas susideda iš trijų dalių, tai komandų konkursas, konkursas internete, dainos apie Temidę kūrimas¹³⁷. Konkurse dalyvauja bendrojo lavinimo mokyklų 9-12 klasių mokinių ir profesinio mokymo įstaigų mokinių komandos, sudarytos iš penkių dalyvių. Šio konkurso keturi etapai yra organizuojami mokyklos mastu, seniūnijos, miesto ir respublikiniu mastu. Jeigu pedagogai skatina mokinius burtis į grupes po pamokų, pavyzdžiui, auklėtoja skatina klasę ruošti šiam konkursui, o istorijos mokytojas padeda plėsti teorines žinias neformalaus ugdymo veikloje – būrelyje, tai gali būti puikus būdas ugdyti mokinių teisinę sąmonę žaidimo ir konkuravimo bei troškimo nugalėti jausmų pagrindu.

Kitas galimas būdas skatinti teisinės sąmonės ugdymą yra mokinių dalyvavimas Teisinių žinių olimpijadoje, kurios tikslai yra „siekti ugdyti moksleivių teisinį sąmoningumą ir supratimą apie teisinę valstybę, teisinę sąmonę, kultūrą, taip pat apie valstybės teisės sistemą, jos veikimo principus; stiprinti moksleivių pilietinį ir teisinį išprusimą; supažindinti su žmogaus teisių doktrina“¹³⁸. Ši olimpijada leidžia išbandyti jėgas, suvokti savo troškimus, apibrėžti siekius ir ateities planus, surasti tolesnį ugdymosi būdą. Svarbiausia, kad nugalėtojui

¹³⁵ „Kas tie skautai?“ (Prieiga internete: <skautauk.lt/kas-tie-skautai/>; žiūrėta 2013-11-02)

¹³⁶ „Teisinių žinių viktorina – konkursas Temidė“ (prieiga internete: <www.temide.savasratas.lt/index.php?n=remejai>; žiūrėta 2013-09-22)

¹³⁷ Ten pat.

¹³⁸ „Jaunojo teisininko akademija“ (prieiga internete: <jta.home.mruni.eu/?page_id=109>; žiūrėta 2013-09-22)

tenka galimybė dalyvauti vasaros žmogaus teisių stovykloje, kuri padės dar labiau įsigilinti į teisinius klausimus, į žmogaus teisių problematiką. Dalyvavimas tokia konkurse yra puikus šansas plėsti teises žinias ir ugdytis savarankiškai, užsiimti savišvieta, tobulinti asmenybės bruožus. Tai dar viena teisinio ugdymo forma neformalaus ugdymo procese.

Dar vienas nemažiau patrauklus būdas ugdyti teisinę sąmonę yra dalyvavimas Moksleivių teisinio švietimo programoje (MTŠP), kurią organizuoja ELSA Lietuva – tarptautinės Europos studentų teisininkų asociacijos tinklo nacionalinė grupė. Pastaroji buvo įkurta 1990 gruodžio 13 d. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto studentų ir pavadinta "Lietuvos studentų teisininkų sąjunga" (LSTS). Ši organizacija siekia suburti Lietuvos akademinį jaunimą, studijuojantį teisę, skatinti pilietiškumą, motyvuoti jaunimą plėsti teises žinias, aktyvinti socialinį bendradarbiavimą. Visa organizacijos veikla yra skirstoma į akademinę, seminarus ir konferencijas, bei stažuotes ir mainų programas. Viena iš akademinės veiklos kryptių yra moksleivių teisinio švietimo programa „MTŠP“¹³⁹.

Moksleivių teisinio švietimo programa yra orientuota į vyresniųjų klasių moksleivius, kurie nori gilinti teises žinias, geriau susipažinti su teisės aktais, suvokti žmogaus teises bei jų įgyvendinimo problemas. Šios programos vienas iš tikslų yra „parengti atmintinę moksleiviams, kurioje nurodyti visus pagrindinius teisės aktus, valstybės institucijas, veiksmų planą, kurio reikia vadovautis iškilus teisinėms problemoms“¹⁴⁰. Organizacija rengia paskaitų ciklus, „Teisės pagrindai“, kurios vyksta tris mėnesius kartą per savaitę. Jų metu teisinių žinių aktualizavimas vyksta ne profesionalių pedagogų pagalba, bet teisę studijuojančių studentų. Studentai, patys neseniai palikę mokyklos suolus, dėstomą medžiagą pateikia moksleiviams suprantama forma, kelia mokinių didesnę susidomėjimą ir pasitikėjimą. Paskaitose stengiamasi praktiškai pateikti teisės aktus, susieti juos su gyvenimiškomis situacijomis. Kita MTŠP veikla yra moksleivių teismo proceso inscenizacija, kurios pirmas atrankinis etapas vyksta pačiose mokyklose, o antras finalinis organizuojamas teismo salėje. Čia parenkamos bylos, kurios atliepia moksleivių poreikius žinoti ir aktualizuoti jau įgytas teises žinias.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad Lietuvoje yra būdų lavinti teisinę sąmonę nuo mažų dienų ne tik mokykloje, bet ir už jos ribų neformalaus ugdymo procese. Paaugliai turi galimybių dalyvauti teisinių žinių konkursuose, olimpijadose, teisinio švietimo programose, kurių tikslai siekia leisti jiems sukaupti žinias ir jas aktualizuoti neformalioje veikloje. Švietimo sistema neriboja teisinių žinių sklaidos, mokyklos bendruomenės skatina dalyvauti

¹³⁹ „ELSA The European Law Students Association Lietuva“ (prieiga internete: www.elsa.vu.lt/elsa/meniu.php?page=new&id=18); žiūrėta 2013-09-22)

¹⁴⁰ Ten pat.

mokyklos savivaldoje, jaunimo bendruomenės aktyvina moksleivius rengiant paskaitas ir renginius teisine tematika.

4. VYRESNIŲJŲ KLASIŲ MOKINIŲ POŽIŪRIO Į TEISINIŲ ŽINIŲ AKTUALIZAVIMĄ NEFORMALIAUS UGDYMO PROCESĖ TYRIMAS

4.1. TYRIMO METODOLOGIJA

Moksleiviai mokosi stebint, atkartojant, įsimenant, kas atitinka biheviorizmo ideologijos aiškinimą apie mokymosi procesą. Kadangi jo metu mokinys kaupia patirtį, nustato ryšius tarp kelių įvykių, ir turimos informacijos, būtent biheviorizmo ideologija gali būti grindžiamas tyrimas, stengiantis pažinti moksleivių įpročius kaupiti teises žinias ir aktualizuoti jas neformaliame ugdyme.

Iškeltam uždaviniui pasiekti naudojamas kiekybinis tyrimas – anketinė apklausa, kurios pagalba surinkti duomenys ir statistiškai apskaičiuoti rezultatai leidžia daryti išvadas ir pateikti rekomendacijas. Šios apklausos būdas leidžia tirti vyresniųjų klasių mokinių nuostatas ir nuomones. Anketos klausimai buvo sudaryti eiliškumu atliepiant magistrinio darbo temines dalis (žr. 1 priedą, p. 66). Suformuluoti trys probleminiai klausimai:

1. Ar mokiniai domisi ir kodėl dalyvauja neformalaus ugdymo institucijų veikloje?
2. Ar pakankamai mokiniai gauna jų gyvenimo praktikoje reikiamų teisinių žinių?
3. Ar neformalaus ugdymo institucijų organizuojama veikla mokiniams yra prieinama?

Anketų pildymas buvo pagrįstas anonimiškumo, teisingumo ir savanoriškumo principais, siekiant užkirsti kelią nepagrįstiems atsakymams. Anketos sudarytos siekiant išsiaiškinti moksleivių požiūrį į teisinį švietimą ir teisinių žinių aktualizavimą neformalaus ugdymo procese. Apklausos vykdymo metu buvo prašoma tiesių asmeninių atsakymų be aplinkinių įtakos, siekiama gauti konkretaus tiriamojo atsakymus. Moksleiviams buvo pateikta 12 uždarų klausimų su duotais atsakymų variantais ir prašymu pažymėti vieną iš jų, siekiant išvengti neigiamo išankstinio nusistatymo ar susidomėjimo praradimo dėl laiko stokos. Pirmieji klausimai prašo pažymėti lytį ir amžių, atitinkantį I - II gimnazijos klasių mokinių amžių ir III - IV klasių mokinių amžių. Visi klausimai susiję su mokinių nuomone ir požiūriu (raktiniai žodžiai „Jūsų nuomone“), bei pageidavimais ir galimybėmis (raktiniai žodžiai „ar norėtumėte“). Kuriant anketą klausimai formuojami remiantis šiame darbe vartojamomis sąvokomis ir jų paaiškinimais norint priartinti kalbos registrą mokinių suvokimo lygiui.

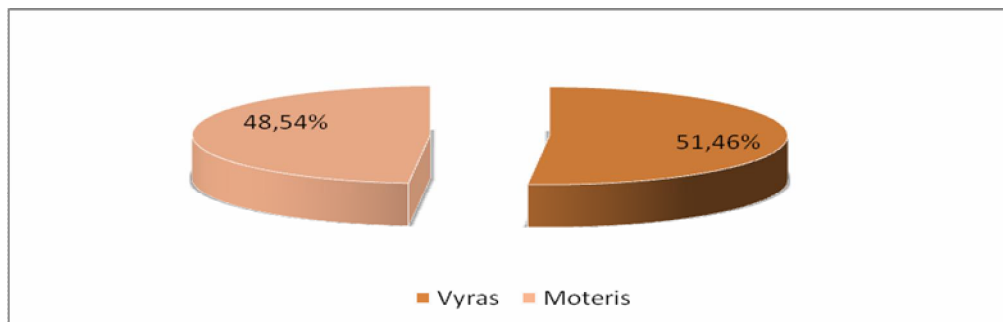
Anketinės apklausos metodas buvo pasirinktas dėl galimybės turėti didesnę tyrimo imtį, tai yra, didesnės galimybės apklausti daugiau respondentų. Kita vertus, vyresniųjų klasių mokiniai ne visi vienodai savimi pasitiki ir dažnai atsakydami raštu jaučiasi galintys laisviau

išreikšti savo nuomonę ypač kalbant apie laisvalaikio veiklas. Klausimai sudaryti atsižvelgiant į mokinių laisvalaikio galimybes ir neformalaus ugdymo veiklų pasirinkimo ribotumą duomenų rinkimo vietovėje ir apie 20 kilometrų aplink ją, kadangi daug moksleivių, besimokančių Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijoje ir Sūduvos gimnazijoje atvyksta iš miesto apylinkių.

Tyrimui buvo parengta 220 anketų. 110 vienetų buvo išdalinta Marijampolės Rygiškių Jono gimnazistams ir tiek pat Marijampolės Sūduvos gimnazijoje pertraukų metu. Tačiau 14 vienetų sugrižo sugadintos: nebuvo pilnai užpildytos, trūko atsakymų į klausimus, neužrašytas amžius, todėl, siekiant tikslių rezultatų, tyrimo duomenys skaičiuojami tik iš likusių 206 anketų. Tyrimo duomenys buvo renkami 2013 metų spalio 20-28 dienomis. Tyrime dalyvavo 206 vyresniųjų klasių (I – IV gimnazijos klasių) mokinių iš dviejų Marijampolės miesto gimnazijų: Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijoje ir Sūduvos gimnazijoje. Šios gimnazijos pasirinktos dėl didžiausio vyresniųjų klasių mokinių skaičiaus jose, bei galimai dėl didesnės neformalaus ugdymo užsiėmimų pasiūlos ir populiarumo.

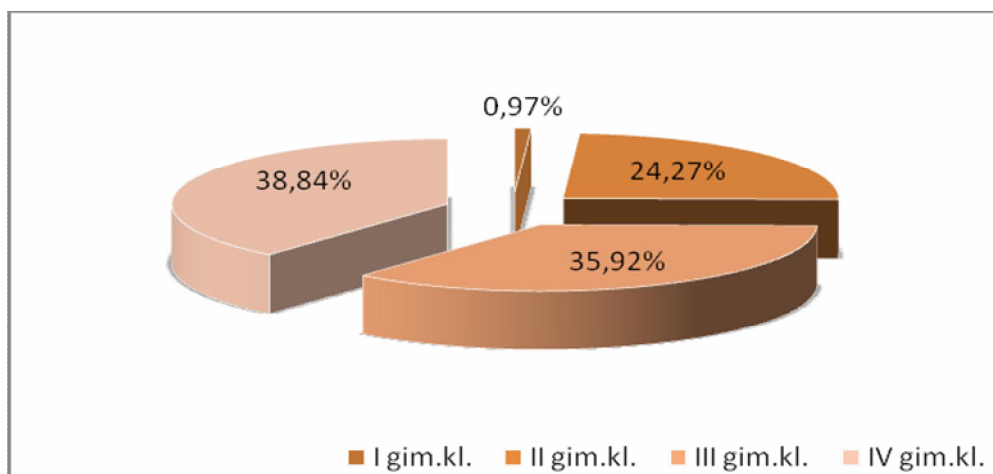
Tyrimo duomenys buvo apdoroti taikant matematinės statistikos metodą. Matematinė statistinė duomenų analizė buvo atlikta kompiuterine programa Microsoft Excell for Windows 7. Tyrimo rezultatams pateikti buvo naudojama aprašomoji statistika.

Tyrime dalyvavo abiejų lyčių atstovai. Stengtasi išlaikyti tolygų skaičių tiek vaikinų respondentų, tiek merginų, tačiau dėl sugadintų anketų iš viso apklausta 206 respondentai, iš kurių 100 yra merginų ir 106 vaikinai (žr. 6 pav., p. 44).

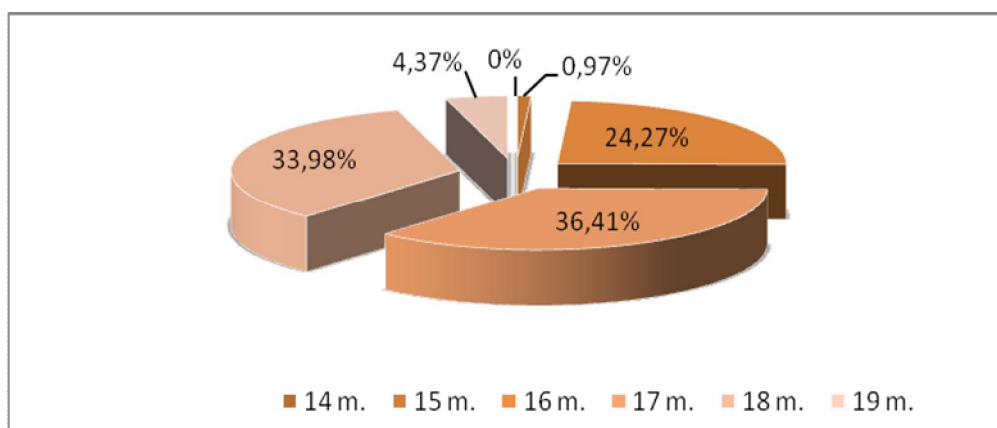
6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį (procentais).

Tyrime dalyvavo I-IV klasių mokiniai: I klasė – 2 gimnazistai; II klasė – 50 gimnazistų; III klasė – 74 gimnazistai ir IV klasė – 80 gimnazistų (žr. 7 pav., p. 45).

7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klases (procentais).

Tyrime svarbus amžius, nes, kaip minėta pirmame skyriuje (1.1 poskyryje, p. 16) vyresniųjų klasių mokiniai gali būti priskiriami ir suaugusiųjų grupei, kalbant apie suaugusiųjų švietimą, ir jaunimo grupei, kalbant apie jaunimo programas, asociacijų veiklą ir organizacijas. Respondentų amžiaus pasiskirstymą pavaizduoja 8 pav., p. 45.

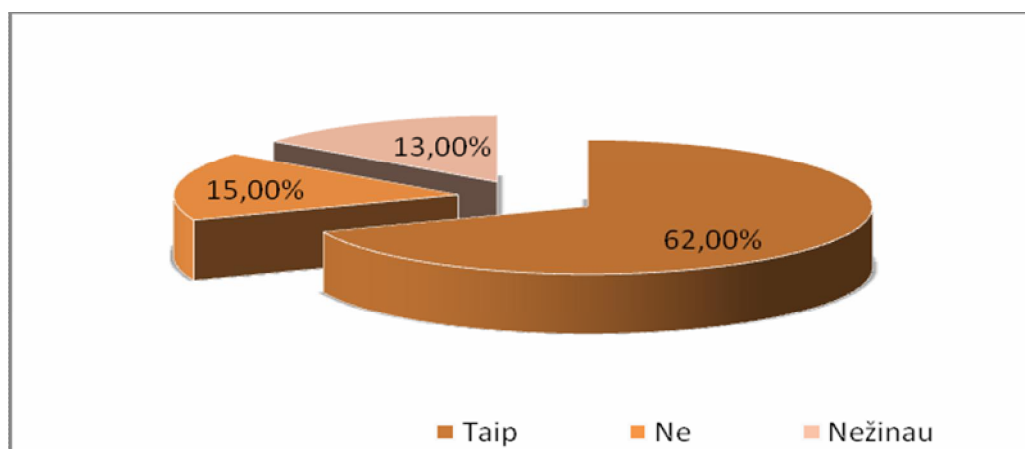

8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (procentais).

Ižanginis klausimas siekia išsiaiškinti, ar mokinius domina neformalaus švietimo institucijų veikla. Toks klausimas pasirinktas todėl, kad sulaukę šio amžiaus tarpsnio, mokiniai dažnai patys pasirenka neformalaus švietimo veiklas. Toliau klausiamas moksleivių požiūris į neformalaus ugdymo indėlį formuojantis asmenybei, taip pat dėl kokių priežasčių mokiniai pasirenka savo neformalaus ugdymo veiklas, ar gauna teisinių žinių neformalaus ugdymo procese. Kiti klausimai vėliau plėtoja temą ar gimnazijoje, kurioje jie mokosi, yra organizuojama neformalaus švietimo užsiėmimai, ar žino kokių nors neformalaus švietimo institucijų mieste, kokiais būdais jiems geriausiai gauti teisinių žinių, kokių kliūčių gimnazistai patiria norėdami dalyvauti neformalaus švietimo veikloje, kokių žinių dar norėtų įgyti. Atsakymai į anketoje pateiktus klausimus turėtų padėti išspręsti mokinių teisinės sąmonės ugdymo neformalių būdų optimizavimo problemą.

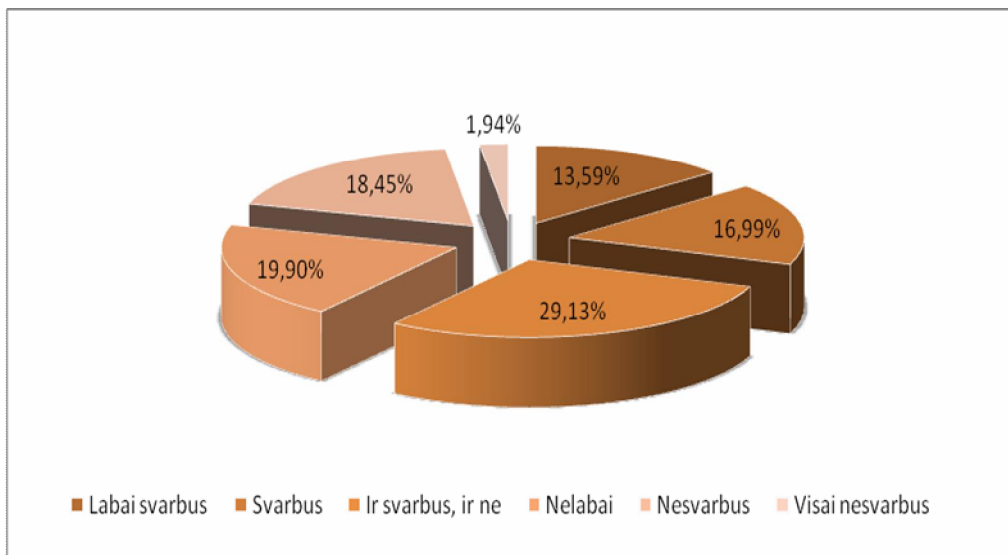
4.2. TYRIMŲ REZULTATŲ ANALIZĖ

Pirminė informacija apie respondentus (amžių, lytį, klasę) parodo, kokia yra tyrimo imtis, toliau analizuojami apklaustųjų atsakymai kiekybiniu požiūriu. Kadangi neformalus ir formalųjį švietimą papildantis ugdymas yra įrankis, kurio pagalba jaunimas skatinamas savanoriškai ir laisvai integruotis į aktyvų domėjimąsi tam tikra sritimi, ugdyti įvairias kompetencijas, tai mokinių buvo klausiama, ar juos domina neformalaus švietimo institucijų veikla. Atsakymai atskleidė, kad didžiąją jų dalį, net 62%, domina neformalaus švietimo institucijų veikla (žr. 9 pav., p. 46). Tie, kurių ši veikla nedomina arba nežino, ar juos domina, pasiskirstė į apytiksliai vienodas dalis, atitinkamai 15% ir 13%.

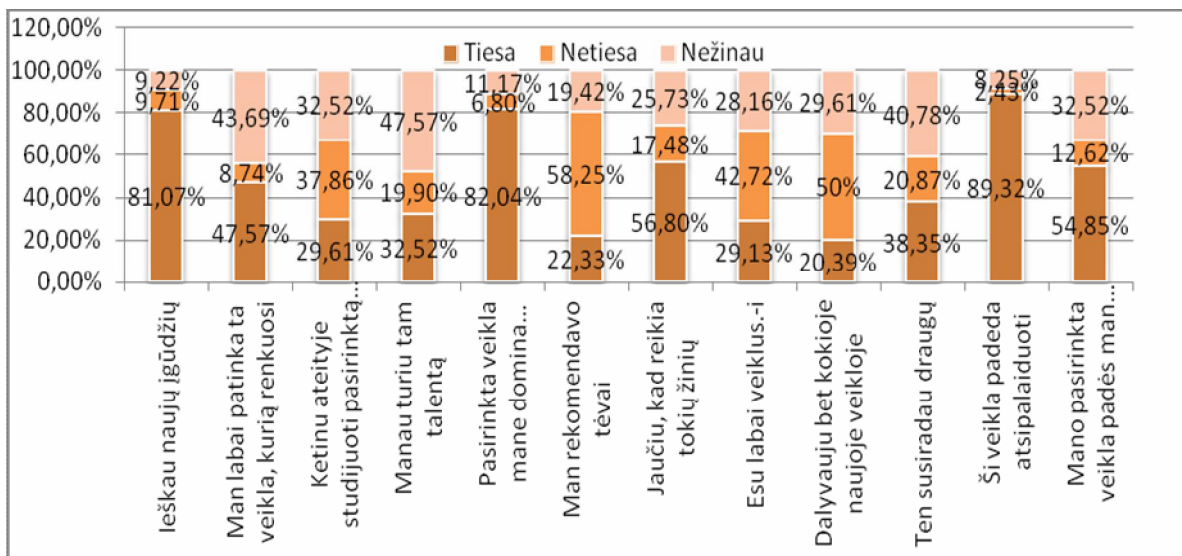
9 pav. Ar Jus domina neformalaus švietimo institucijų veikla?

Kaip buvo minėta (p. 11), neformalaus švietimo proceso metu mokiniai gali pažinti atskiras disciplinas, gilinti žinias ir ugdyti tam tikras kompetencijas. Galimai todėl neformalaus švietimo svarbą didžioji dalis respondentų (29%) vertina kaip labai svarbią veiklą, reikšmingą jaunos asmenybės formavimuisi (žr. 10 pav., p. 47). Tik šiek tiek mažiau, beveik 20% respondentų galvoja, kad neformalus ugdymas yra labai svarbus. Tai rodo, jog apklaustieji mokiniai, tikėtina, dalyvauja neformalaus ugdymo procese, suvokdami tokios veiklos reikšmę jų tolimesniame ugdyme. Tik labai maža dalis apklaustųjų teigia, kad neformalus ugdymas yra visai nesvarbus formuojantis asmenybei, tai rodo, kad vis dėlto ne visi mokiniai turi informacijos apie neformalųjį ugdymą apskritai.

10 pav. Ar svarbus Jūsų nuomone yra neformalus švietimas jaunos asmenybės formavimuisi?

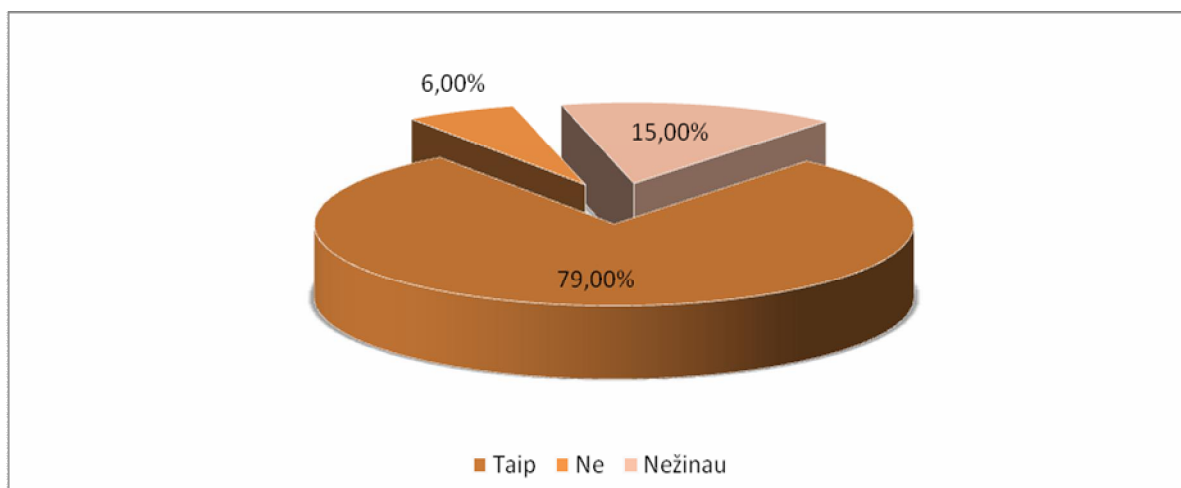
Tiriant mokinių požiūrį į teisinių žinių aktualizavimo galimybes, svarbu išsiaiškinti kas skatina moksleivius įsitraukti į kokią nors neformalaus švietimo veiklą. Jeigu mokinys suvoks savo asmenines priežastis, kas jį motyvuoja neleisti laiko tuščiai, tikėtina, kad jis greičiau pasirinks jį dominčią neformalaus švietimo veiklą. Kita vertus, viena iš priežasčių gali būti noras atsipalaiduoti po įtemptos dienos formalią švietimo institucijoje, praleisti laiką lavinantis su grupe bendraamžių. Tad, kaip ir galima buvo tikėtis, daugiausiai respondentų - 89,32% - pažymėjo, jog jų pasirinkta veikla padeda atsipalaiduoti (žr. 10 pav., p. 47). Kita svarbi priežastis, rodanti apklaustų mokinių sąmoningumą yra ta, kad pasirinkta veikla domina juos labiau negu beprasmis laiko leidimas, net 82% visų apklaustųjų pasirinko šį atsakymą.

11 pav. Dėl kokių priežasčių Jūs renkatės neformalaus švietimo veiklos rūšis?

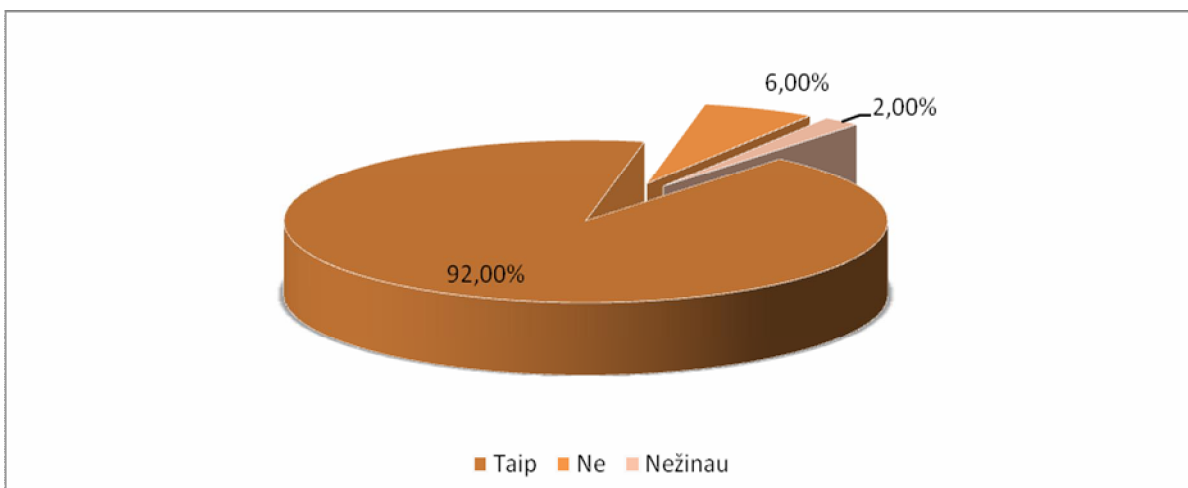
Kita vertus, neformalią veiklą renkasi ir daug mokinių, kurie ieško naujų įgūdžių, net 81%. Stebina tai, kad šiek tiek daugiau nei pusės apklaustųjų pasirinkimų nesąlygojo tėvų rekomendacijos. Tikėtina, kad tai susiję su apklaustųjų amžiumi, nes kuo vyresnis tampa vaikas, tuo daugiau jis remiasi savo paties polinkiais ir norais rinkdamasis veiklą. Mokinių sąmoningumą ir ateities planavimą rodo tai, kad net 29,61% apklaustųjų teigė, kad renkasi neformalaus švietimo veiklą, nes ateityje ketina studijuoti pasirinktą veiklos sritį. Daugiau nei pusė apklaustųjų (žr. 11 pav., p. 47) suvokia, kad jiems trūksta tokių žinių.

Gimnazijos yra formalaus švietimo programą vykdančios institucijos, kurios taip pat gali organizuoti ir neformalaus švietimo veiklas, todėl gimnazistų buvo klausama ar jų gimnazijoje yra organizuojama neformalaus švietimo veikla (žr. 12 pav., p. 48). Didžioji dalis respondentų - 79% - atsakė, kad jų gimnazijoje tokia veikla organizuojama yra. Tačiau 6% atsakė neigiamai, o 15% teigė nežinantys, tikėtina dėl informacijos stokos. Dėl skaitlingų teigiamų atsakymų galima teigti, kad mokiniai žino apie jų pasirinktose formaliojo švietimo institucijose vykdomą neformalaus švietimo veiklą.

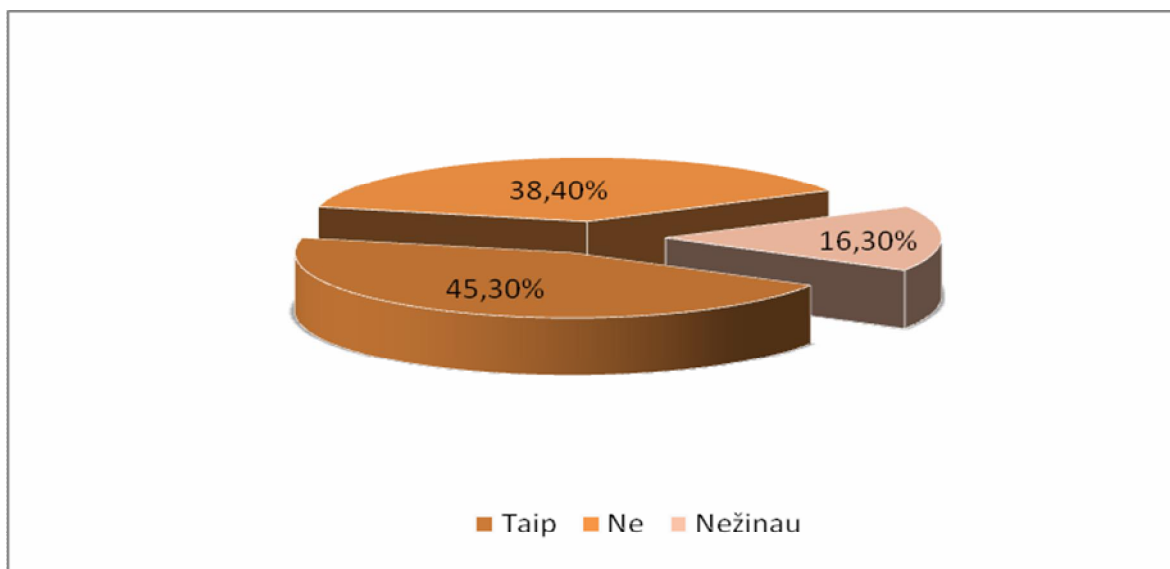
12 pav. Ar Jūsų gimnazijoje yra organizuojama neformalaus švietimo veikla?

Kadangi tyrimo vietos yra mieste, gimnazistų buvo klausama ar jie žino neformalaus švietimo institucijas, kurių veikla yra organizuojama jų mieste. Atsakymai į šiuos klausimus parodė, kad gimnazistai žino daugiau apie neformalaus švietimo veiklą organizuojančias institucijas už gimnazijos ribų, negu joje. Beveik visi, tai yra 92% apklaustųjų, atsakė teigiamai, todėl galima teigti, kad mokiniai domisi neformalia veikla tiek gimnazijoje, tiek už jos ribų (žr. 13 pav., p. 49).

13 pav. Ar žinote neformalaus švietimo institucijas, kurių veikla organizuojama Jūsų mieste?

Analizuojant mokinių požiūrį svarbu, ar mokiniai yra pakankamai informuojami apie neformalaus švietimo veiklas apskritai (žr. 14 pav., 49 p.). Informacijos prieinamumas yra labai reikšmingas dėl to, jog negaudami informacijos mokiniai negali dalyvauti neformalaus švietimo procese. Informacijos stoka yra tiesiogiai susijusi su teisinių žinių aktualizavimo galimybėmis neformalaus ugdymo procese, kadangi negaunant informacijos galimybės sumažėja.

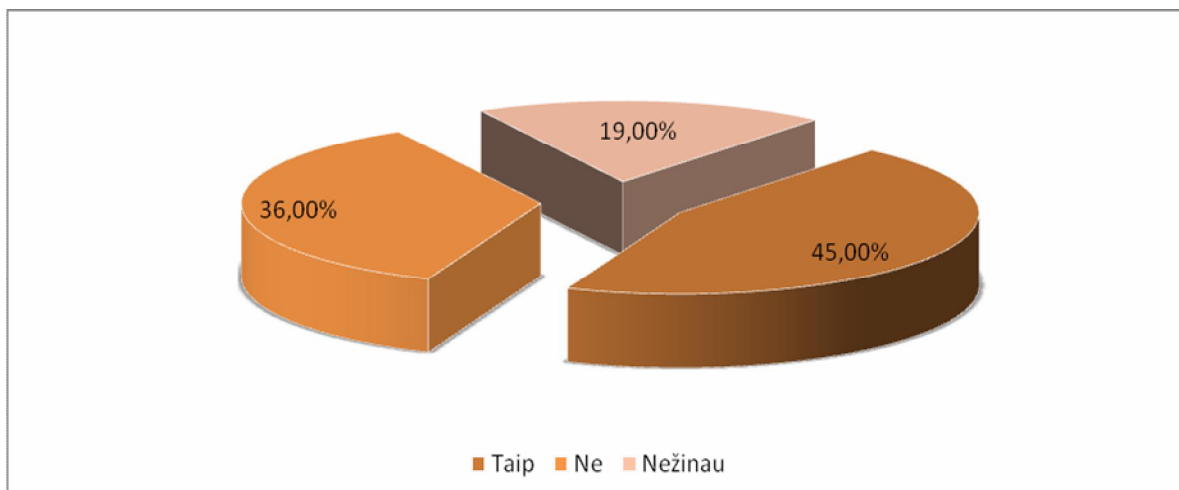

14 pav. Ar esate pakankamai informuojami apie neformalaus švietimo veiklas, pavyzdžiui, būrelius, renginius, jaunimo organizacijas, asociacijas?

Kaip matyti iš 14 pav. beveik pusė mokinių (45,3%) tiki, jog jie gauna pakankamai informacijos apie būrelius, renginius, jaunimo organizacijas ir asociacijas, tačiau 38,4% mano, jog tokios informacijos jie gauna nepakankamai. Tai leidžia daryti išvadą, kad mokinių dalyvavimo galimybės sumažėja dėl to, kad jie nėra tinkamai informuojami apie galimas

neformalaus švietimo veiklas. Todėl teisinių žinių aktualizavimo galimybės sąlyginai sumažėja.

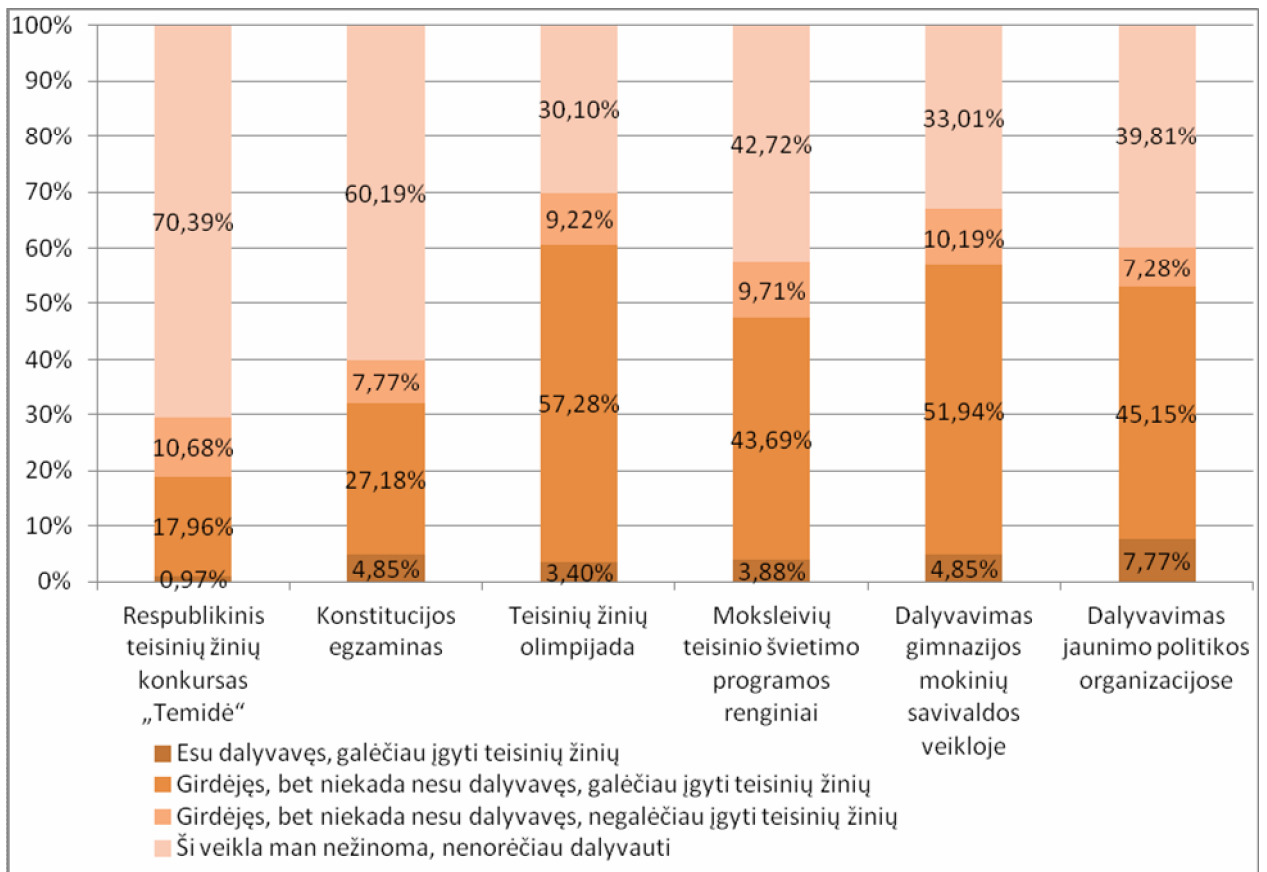
Jeigu mokiniai ne visi gauna pakankamai informacijos apie neformalaus švietimo veiklas, tai kyla klausimas, ar jie gali gauti pakankamai jų gyvenimo praktikoje reikiamų teisinių žinių. Kaip rodo 15 pav. (p. 50), didelė dalis - 45% - apklaustųjų teigia, kad ugdymo metu įgyja pakankamai gyvenimo praktikoje reikiamų teisinių žinių, vadinasi, apklaustieji gimnazistai yra aktyvūs ugdymo proceso dalyviai ir galimai jų veikla leidžia jiems sužinoti daugiau apie teisinius klausimus.

15. Ar pakankamai Jūs gaunate Jūsų gyvenimo praktikoje reikiamų teisinių žinių?

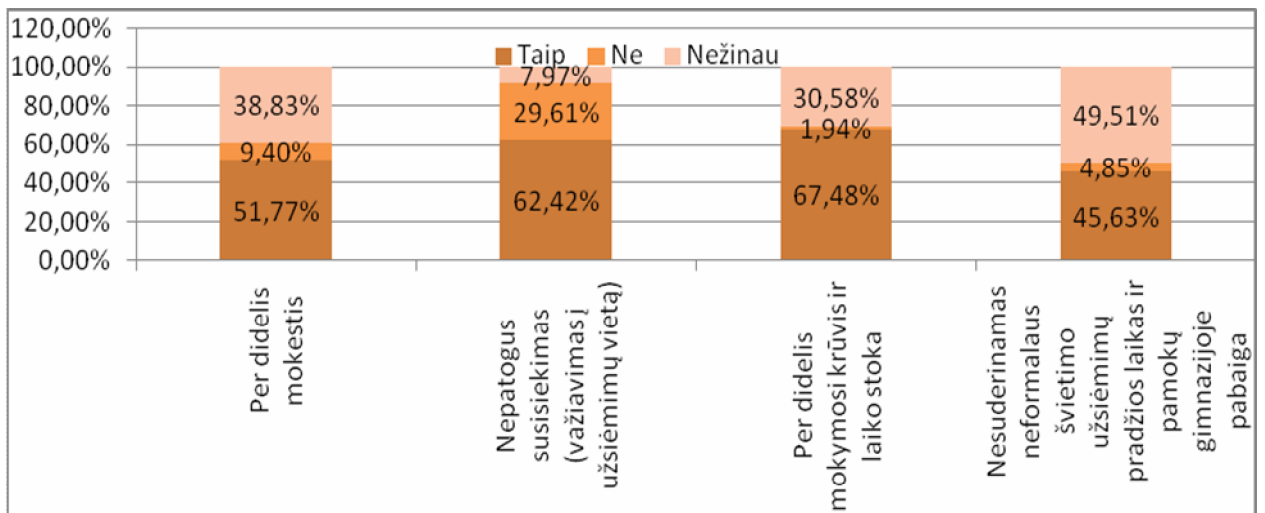
Aiškinantis kokioje veikloje mokiniai galėtų įgyti naujų teisinių žinių (žr. 16 pav., p.51) paaiškėjo, kad labai mažai mokinių yra dalyvavę respublikiniame teisinių žinių konkurse „Temidė“, Konstitucijos egzamine, teisinių žinių olimpijadoje, moksleivių teisinio švietimo programos renginiuose, gimnazijos mokinių savivaldos ir jaunimo politikos organizacijų veikloje. Daugiausiai mokinių - 57,28% - yra girdėję, bet niekada nedalyvavę teisinių žinių olimpijadoje ir tiki, kad dalyvavimas šiame renginyje leistų jiems įgyti naujų teisinių žinių. Apibendrinant galima teigti, kad apie minėtus renginius daugelis mokinių yra girdėję, tačiau nedalyvavę juose ir galėtų daugiau sužinoti apie teisę. Stebina tai, kad atitinkamai 70,39%, 60,19%, 30,10%, 42,72%, 33,01% ir 39,81% visų apklaustųjų apie anksčiau minėtas veiklas nėra girdėję ir nenorėtų dalyvauti. Nors vienos iš tyrimo vietų, Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijos, penki III gimnazijos klasių mokiniai, 2010-2011 mokslo metais teisinių žinių konkurse „Temidė“ Marijampolės savivaldybės etape užėmė antrąją vietą¹⁴¹.

¹⁴¹ „Marijampolės Rygiškių Jono gimnazija. Virtuali moksleivių bendruomenė“ (www.rjg.lt/veikla/pasiekimai/2010-2011-m-m/2010-2011-m-m-mokiniu-pasiekimai-savivaldybes-olimpiadose-ir-konkursuose/)

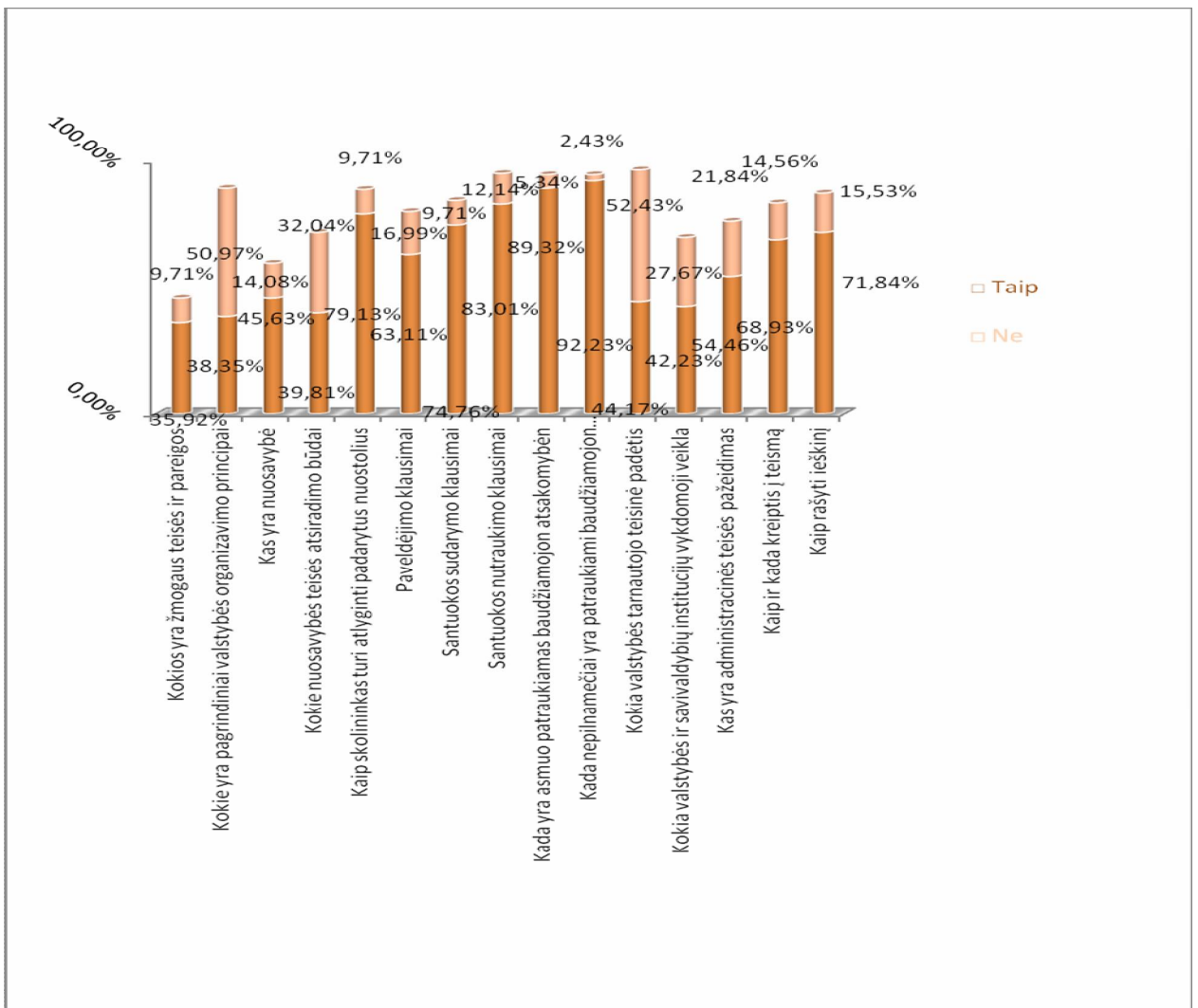
16 pav. Kokioje veikloje Jūs galėtumėte geriausiai įgyti naujų teisinių žinių?

Kaip buvo minėta (p. 25), ne visi vaikai turi vienodas galimybes dalyvauti neformalaus švietimo procese. Ekonominiu sunkmečiu vis daugiau šeimų turi ribotas finansines galimybes ir susiduria su didesnėmis problemomis aprūpinti mokinių būtiniausiomis mokyklos priemonėmis. Dažnai tėvai didžiausią reikšmę teikia formalaus švietimo institucijoms ir poreikiais besimokant jose, pavyzdžiui, siuva uniformą, perka pratybas, raštinės reikmenis. Kitiems, gyvenantiems užmiestyje yra sudėtingesnis prieinamumas. Taigi, sužinojus, kaip mokiniai vertina neformalaus švietimo veiklą, kitas jiems pateiktas klausimas siekia išsiaiškinti kokios kliūtys trukdo jiems norint dalyvauti neformalaus švietimo veikloje.

17 pav. Kokių Jums kyla kliūčių, norint dalyvauti neformalaus švietimo veikloje?

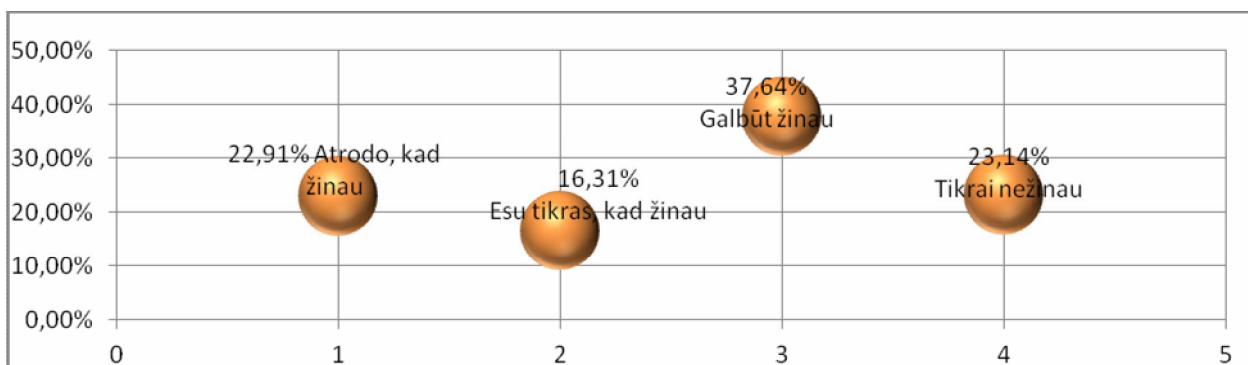
Kaip matyti 17 pav. (p. 52) apytiksliai pusei apklaustųjų yra sudėtinga sumokėti už neformalaus švietimo veiklą, kiek daugiau – 62,42% - apklaustųjų nurodė, jog važiavimas į užsiėmimų vietą yra kliūtis, tačiau didžiausia problema, kurią nurodė net 67,48% respondentų, yra per didelis mokymosi krūvis ir laiko stoka. Kiek mažiau, 45,63% apklaustųjų nurodė, kad didelė problema jiems yra nesuderinamas neformalaus švietimo institucijų pradžios laikas pamokų gimnazijoje pabaiga. Šie rezultatai rodo, kad formaliojo švietimo institucijos ir neformalaus švietimo veiklą vykdančios institucijos turėtų daugiau bendradarbiauti siekiant sudaryti sąlygas daugiau mokinių dalyvauti neformalaus švietimo procese. Kita vertus daugelis mokinių pažymėjo, jog nežino ar išvardinti variantai yra kliūtys, tai rodo ir tai, kad galbūt jie nedalyvauja neformalaus švietimo veikloje.

18 pav. Kokios teisinės informacijos norėtumėte gauti daugiau neformalaus ugdymosi metu?

Norint išsiaiškinti vyresniųjų klasių mokinių požiūrį į teisinių žinių aktualizavimo galimybes svarbu žinoti, kokios teisinės informacijos mokiniai norėtų gauti daugiau neformalaus švietimo proceso metu. Todėl respondentams buvo pateiktas klausimas apie tai, kokios teisės – konstitucinės, civilinės, administracinės, baudžiamosios, proceso – žinios juos domina labiausiai (žr. 18 pav., p. 53). Daugiausiai, net 92,23% apklaustųjų teigė, kad jie norėtų sužinoti, kada nepilnamečiai yra patraukiami baudžiamojon atsakomybèn. Panašu, kad mokinius taip pat labai domina kada apskritai asmuo yra patraukiamas baudžiamojon atsakomybèn, 89,32% norėtų sužinoti ir tai. Tik šiek tiek mažiau mokinius domina santuokos nutraukimo klausimai, santuokos sudarymo klausimai ir kaip skolininkas turi atlyginti padarytus nuostolius, atitinkamai 83,01%, 74,76% ir 79,13%. Stebina tai, kad mokiniai mažiausiai norėtų žinių gauti apie Žmogaus teises, tik 38,35%. Taigi, galima daryti išvadą, kad daugiausiai respondentų norėtų gauti civilinės ir baudžiamosios teisės žinių, o mažiausiai apklaustųjų nurodė norintys gauti konstitucinės ir administracinės teisės žinių.

Išsiaiškinus, kokios teisės žinių mokiniai norėtų gauti daugiau, respondentai atsakė, ar jie žino apie galimybes gauti tokių žinių savo pasirinktoje neformalaus švietimo veikloje (žr. 19 pav., p.54). Leidžiant mokiniams apgalvoti, abejodami 37,64% apklaustųjų atsakė, jog galbūt žino, o 22,91% nėra įsitikinę, kad žino. Tačiau, net 23,14% teigė nežino apie tokias galimybes. Tai rodo, kad vis dėlto nemažai mokinių nežino apie galimybes gauti juos dominančių teisės žinių neformalaus švietimo veikloje.

19 pav. Ar Jūs žinote apie galimybes gauti tokių žinių savo pasirinktoje neformalaus ugdymo veikloje?

Apklausus gimnazistus galima teigti, kad teisinis švietimas padeda ugdyti teigiamas mokinių savybes, išmokyti jaunas žmones praktinių teisės žinių, vystyti įgūdžius, kuriuos jaunuoliai panaudotų gyvenime ir pagilinti jaunų žmonių sėkmingą gyvenimą visuomenėje. Tačiau reikia raginti atsakingus juridinius ir privačius asmenis skleisti informaciją apie neformalaus švietimo veiklas ir skatinti mokinių dalyvavimą jose.

4.3. Tyrimo apibendrinimas

Atlikus tyrimo rezultatų analizę galima teigti, kad tyrimo tikslas pasiektas. Apskaičiavus ir aptarus tyrimo rezultatus galima pateikti apibendrinimą pagal anksčiau minėtus tris probleminius klausimus:

1. Ar mokiniai domisi ir kodėl dalyvauja neformalaus ugdymo institucijų veikloje?
2. Ar pakankamai mokiniai gauna jų gyvenimo praktikoje reikiamų teisinių žinių?
3. Ar neformalaus ugdymo institucijų organizuojama veikla mokiniams yra prieinama?

Vyresniųjų klasių mokinius domina neformalaus švietimo institucijų veikla. Mokiniai tiki, kad neformalus švietimas yra labai svarbus ir reikšmingas jaunos asmenybės formavimuisi. Daugiausiai moksleivių neformalaus švietimo veiklas renkasi dėl to, kad jų

pasirinkta veikla padeda jiems atsipalaiduoti, kad ji mokinius domina labiau nei beprasmis laiko leidimas ir, kad mokiniai ieško naujų įgūdžių. Dauguma mokinių galvoja, kad jų gimnazijoje neformalaus švietimo veikla yra organizuojama, tačiau daugiausia mokiniai žino, kur tokia veikla yra organizuojama jų mieste.

Tačiau paaiškėjo, kad mokiniai nėra pakankamai informuojami apie neformalaus švietimo veiklas, pavyzdžiui, būrelius, renginius, jaunimo organizacijas ir asociacijas. Apklaustieji gimnazistai yra įsitikinę, kad jie gauna nepakankamai jų gyvenimo praktikoje reikiamų teisinių žinių. Daugiausiai mokiniai galvoja, kad teisinių žinių galėtų įgyti teisinių žinių olimpijadoje, dalyvaujant gimnazijos mokinių savivaldoje ir jaunimo politikos organizacijose.

Norintiems dalyvauti neformalaus švietimo veikloje vyresniųjų klasių mokiniams kyla kliūčių. Didžiausios priežastys yra įvardijamos kaip per didelis mokymosi krūvis, laiko stoka, nepatogus susisiekimą ir per dideli mokesčiai už neformalaus švietimo veiklas. Nepaisant kliūčių, vyresniųjų klasių mokinius domintų civilinės ir baudžiamosios teisės klausimai, o mažiausiai dominantys yra konstitucinės ir administracinės teisės klausimai. Vis dėlto, daugelis mokinių abejoja, ar žino apie galimybes gauti tokių žinių neformalaus švietimo procese.

IŠVADOS

Ištyrus vyresniųjų klasių mokinių požiūrį į teisinių žinių aktualizavimo galimybes neformaliame ugdyme galima pateikti išvadas:

1. Lietuvos Respublikoje teisinės sąmonės formavimui teikiama didelė reikšmė, suvokiama, kad šio ugdymo pagalba galima auginti savarankišką, besinaudojantį savo teisėmis ir atliekantį pareigas, pilietį.
2. Kiekvienas mokinys turi galimybę pažinti atskiras disciplinas, gilinti žinias ir ugdyti tam tikras kompetencijas ir gebėjimus neformalaus švietimo procese.
3. Neformalus ir formalųjį švietimą papildantis švietimas yra įrankis, kurio pagalba jaunimas skatinamas savanoriškai ir laisvai integruotis į aktyvų domėjimąsi tam tikra sritimi, ugdyti įvairias kompetencijas ir aktyviai dalyvauti demokratiškame gyvenime valstybės ir Europos lygmenyje. Tai yra neatsiejama teisinės sąmonės formavimo dalis.
4. Jaunimas gali rinktis bet kurią veiklą ir tokiu būdu įgauti reikiamos gyvenimiškos patirties ne tik ugdant tam tikrus gebėjimus, bet ir lavinant bendradarbiavimo ir komandinio darbo įgūdžius.
5. Teisinis ugdymas turi būti toks, kad asmuo savo žinias galėtų panaudoti konkrečioje situacijoje. Mokinių teisinių žinių formavimas kaip teisinės sąmonės ugdymas yra integruota švietimo sistemos dalis, kurią padeda įgyvendinti mokomųjų dalykų bendrosios programos ir kitos neformalaus švietimo veiklos formos.
6. Vyresniųjų klasių mokiniai domisi neformalaus švietimo institucijų siūlomomis veiklomis, jie sąmoningai renkasi praleisti laiką lavinant savo gebėjimus ir įgūdžius.
7. Mokiniai žino neformalaus švietimo veiklas siūlančias institucijas ir organizacijas savo gimnazijoje ir mieste, tačiau nėra pakankamai informuojami apie neformalaus švietimo veiklas, pavyzdžiui, būrelius, renginius, jaunimo organizacijas ir asociacijas.
8. Mokiniai nepakankamai gauna jų gyvenimo praktikoje reikiamų teisinių žinių, retai dalyvauja renginiuose, kur jų galėtų įgyti ir abejoja, ar žino apie galimybes gauti tokių žinių neformalaus švietimo procese.
9. Didžiausios priežastys, dėl kurių vyresniųjų klasių mokiniai negali dalyvauti neformalaus ugdymo procese, yra per didelis mokymosi krūvis, laiko stoka, mokestis už neformalaus švietimo veiklas ir susisiekimą kokybė.

REKOMENDACIJOS

1. Skatinti neformaliojo švietimo institucijų steigėjus ir organizatorius atsižvelgti į esamą situaciją ir dažniau informuoti mokinius apie jiems skirtas veiklas.
2. Formaliojo švietimo programas vykdančiose institucijose dažniau organizuoti patrauklias teisinę sąmonę formuojančias neformalaus švietimo veiklas, įtraukiančias kuo daugiau vyresniųjų klasių mokinių.
3. Neformalaus švietimo veiklas organizuoti atsižvelgiant į formalaus švietimo programas vykdančių institucijų tvarkaraščius ir mokinių mokymosi krūvį.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III), Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497.
2. Europos komisijos komunikatas „2020 m. Europa - Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija“. Briuselis, 3.3.2010 KOM(2010) 2020 galutinis (prieiga internete: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:LT:PDF)
3. 2012 m. gruodžio 20 d. Europos Sąjungos Tarybos rekomendacija „Dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo“ (2012/C 398/01, 2012 12 22)
4. 2011 m. liepos 9 d. Tarybos ir Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybės atstovų rezoliucija „Dėl naujų ir veiksmingų visų jaunuolių dalyvavimo Europos demokratiname gyvenime būdų skatinimo“ (OL C 169/01, 2011 6 9, p. 1).
5. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo redakcija // Valstybės žinios. 2011, Nr. XI-1281.
6. Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr. 1-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 1995, Nr. 60–1501.
7. Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios, 2003-12-18, Nr. 119-5406, aktuali redakcija: Žin., 2003, Nr. 119-5406.
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. birželio 27 d. nutarimas Nr.791 Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 27 d. nutarimo Nr. 785 „Dėl mokinio krepšelio lėšų apskaičiavimo ir paskirstymo metodikos patvirtinimo“ ir 2011 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1542 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 27 d. nutarimo Nr. 785 „Dėl mokinio krepšelio lėšų apskaičiavimo ir paskirstymo metodikos patvirtinimo“ pakeitimo“ pakeitimo (Valstybės žinios, 2012, Nr.: 78 -4055)
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 29d. nutarimas Nr. 1675 „Visuomenės teisinio švietimo programa“// Valstybės žinios. 2004, Nr. 188-7015.
10. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „2013-2014 ir 2014-2015 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai“. Nr. V- 459//2013 m. gegužės 27 d.
11. Lietuvos Respublikos Švietimo ir Mokslo ministro įsakymas „Dėl vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2010-10-18, Nr. 123-6311 (žiūrėta internete: www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=383712&p_query=&p_tr2=2 ; 2013-08-15)
12. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl švietimo ir mokslo ministro 2005m. gruodžio 30 d. įsakymo Nr. ISAK – 2695 „Dėl neformaliojo vaikų švietimo koncepcijos patvirtinimo“ pakeitimo (2012 m. kovo 29 d. Nr. V-554, Žin., 2012-04-07, Nr. 42-2102)
13. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija „Dėl vyriausybės nutarimo pakeitimo projekto derinimo“. 2009 04 30, Nr. (1.17.) 7R-3246.

Literatūra

14. Babachinaitė G. Vaiko teisės: jų samprata ir jų įgyvendinimo problemos // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. Vilnius: LR Seimo leidykla, 1996. ISBN 9986-18-006-6.

15. Bartkutė A. ir kt. Teisinis švietimas kaip prevencinė priemonė prieš patyčias mokyklose: mokinių ir mokytojų sampratos // Socialinis darbas : mokslo darbai - 2011, Nr. 10(2), p. 217–228 - ISSN 2029-2775.
16. Bukavickaitė A., Duoblys G. Savivaldos gidas. Mokinių savivaldos organizavimas ir vadyba mokykloje. Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Vilnius: 2009.
17. Caliber Associates. The Promise of Law-Related Education As Delinquency Prevention. ABA Technical Assistance Bulletin. Washington, DC: American Bar Association, 19, (2002)
Prieiga internete: [<search.tb.ask.com/search/redirect.jhtml?action=pick&ct=GD&qs=&searchfor=The+Promise+of+Law-Related+Education+As+Delinquency+Prevention&cb=XQ&pg=GGmain&p2=%5EXQ%5Exdm018%5EYYA%5Elt&n=77fd820f&qid=041e9eac84124d2ea6c4a92bedbcd2f5&pn=1&ss=sub&st=kwd&ptb=CA81DEFB-2733-4F73-8625-27931F2105F6&tpr=sbt&si=CN_N45b7tLoCFYVb3gody24AFQ&redirect=mPWsrdz9heamc8iHEhldEaxIKpqcdp%2BduQRXjpUtQaO%2BA90%2FiUeDAvEp3Pzv8COX&ord=0&>](http://search.tb.ask.com/search/redirect.jhtml?action=pick&ct=GD&qs=&searchfor=The+Promise+of+Law-Related+Education+As+Delinquency+Prevention&cb=XQ&pg=GGmain&p2=%5EXQ%5Exdm018%5EYYA%5Elt&n=77fd820f&qid=041e9eac84124d2ea6c4a92bedbcd2f5&pn=1&ss=sub&st=kwd&ptb=CA81DEFB-2733-4F73-8625-27931F2105F6&tpr=sbt&si=CN_N45b7tLoCFYVb3gody24AFQ&redirect=mPWsrdz9heamc8iHEhldEaxIKpqcdp%2BduQRXjpUtQaO%2BA90%2FiUeDAvEp3Pzv8COX&ord=0&); žiūrėta: 2013-10-30)
18. Cassidy, R. Michael, Beyond Practical Skills: Nine Steps for Improving Legal Education Now // Faculty Papers : paper 393 - Boston College Law School - 2012 (prieiga internete: lawdigitalcommons.bc.edu/lfp/393); žiūrėta 2013-11-01)
19. Chorak, B., Kavanagh M. M. Teaching Law as a Life Skill. How Street Law Helps Youth Make the Transition to Adult Citizenship//Journal of Juvenile & Youth Services – 2003, 18(1).
20. Čepaitė, V. , Prakapas R. Kritinio mąstymo ugdymo galimybės teisinio ugdymo pamokose // Socialinis darbas : mokslo darbai - 2011, Nr. 10(2), p. 181–192 - ISSN 2029-2775.
21. Dapkienė, S. Papildomojo ugdymo formos. Šiauliai, 2002.
22. Duoblienė L., Bulajeva, T., (2008). Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai – kokybiško ugdymo garantas? //Acta paedagogica Vilnensia : VU leidykla. 21 t – 2008 - ISSN 1392-5016.
23. Daubarienė, I. Neformaliojo vaikų švietimo įgyvendinimas// Ugdymo plėtotės centras, 2010-2013 (prieiga internete: www.upc.smm.lt/ugdymas/neformalusis/neformalus3.php); žiūrėta: 2013-08-11).
24. “ELSA The European Law Students Association Lietuva” (prieiga internete: www.elsa.vu.lt/elsa/meniu.php?page=new&id=18); žiūrėta 2013-09-22).
25. European commission. Education and training. Lifelong learning policy. Validation of non-formal and informal learning (prieiga internete: ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/informal_en.htm); žiūrėta 2013-11-02)
26. Filosofijos žodynas. Vilnius: Mintis, 1975.
27. „Jaunojo teisininko akademija” (prieiga internete: jta.home.mruni.eu/?page_id=109); žiūrėta 2013-09-22)
28. Jonynienė Ž., Petrauskienė L. Teisinio švietimo samprata ir poreikis ugdymo institucijoje: 10-12 klasių moksleivių požiūris // Socialinis darbas : mokslo darbai - 2012, 11(1), p. 151–164 - ISSN 1648-4789.
29. Jovaiša L. Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007.
30. Juciuvienė D., Prakapas, R. Edukologija. Teisinio ugdymo integracija pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose // Socialinis Darbas : mokslo darbai. - 2012, Nr. 11(1), p. 141-150 - ISSN 1648-4789.
31. Just Law: Teaching Youth about the Law in Their Lives. Public Legal Education Association of Saskatchewan, Inc, 2005.

32. Lietuvos statistikos departamento duomenys. Gyventojų socialinė statistika. Švietimas ir gyventojų išsilavinimas: neformaliojo švietimo įstaigos (prieiga internete: db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3110802&PLanguage=0); žiūrėta 2013-11-30)
33. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija “Švietimo būklės tyrimų apžvalga. Valstybinės švietimo strategijos 203-2012 metams ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos rekomendacijų Lietuvai aspektu”. Vilnius: Švietimo plėtotės centras, 2008. (prieiga internete: www.smm.lt/uploads/documents/Veikla_strategija/2003_2012_metu_Valstybin_%20svietimo_strategija/Svietimo_bukles_apzvalga-2.pdf); žiūrėta 2013-11-10)
34. Liutvinskas A. Įstatymas yra įstatymas. Kaunas, Šviesa, 1987.
35. Lukšienė, M. Jungtys. Vilnius: Alma Littera, 2000.
36. “Kas tie skautai? “ (Prieiga internete: skautauk.lt/kas-tie-skautai/); žiūrėta 2013-11-02)
37. Martišauskienė E. Fundamentinės ugdymo idėjos ir jų sklaida šiuolaikinėje edukologijoje. Vilnius: VPU, 2006.
38. Mayr, E. Goal-Awareness and Goal-Adaptive Information Presentation to Support Collaborative Learning in Informal Settings.//Virtual Ph.D. Program University of Tuebingen, Applied Cognitive and Media Psychology//Conference IMCL2007 April 18 -20, 2007 (Prieiga internete: www.iwm-kmrc.de/museum/publications/IMCL2007_Mayr.pdf); žiūrėta 2013-10-30)
39. Mokykla ir nusikalstamumo prevencija. Vilnius: LRŠMM, 1999.
40. Morkūnienė, A. Neformaliojo vaikų švietimo kaitos nuostatos. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras, 2012. (prieiga internete: www.siauliai.lt/svietimas/kaitos-nuostatos.pdf); žiūrėta 2013-11-10)
41. Neformaliojo ugdymo aktualijos// Švietimo problemos analizė. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2012, 12(20), ISSN 1822-4156
42. Orintienė G. Teisinis ugdymas bendrojo lavinimo kontekste. Konferencijos 2011-05-26 „Teisinio švietimo aktualijos ir perspektyvos“ pranešimas (prieiga internete www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/edukologijos/Teisinis_ugdymas.pdf); 2013-09-07)
43. Pekauskas A. Vidutinio mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turiniobendrojo lavinimo mokykloje analizė // Pedagogika : mokslo darbai – 2010, Nr. 99, p. 95-103 - SN 1392-0340.
44. Prakapas, R., Juciuvienė, D. Teisinio ugdymo integracija pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose// Socialinis Darbas : mokslo darbai – 2012, 11(1), p. 141–150 - ISSN 1648-4789.
45. Prakapas R., Žilinskienė R. Teisinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: pedagogų požiūris // Socialinis darbas : mokslo darbai – 2008, Nr. 7(2), p. 51-58 – ISSN 1648-4789.
46. Rajeckas, V. Ugdomasis mokymas // Mokymo organizavimas. Kaunas: Šviesa, 1999.
47. Rowe D. Piliėtis ir įstatymas: teisinio švietimo įnašas į pilietinį ugdymą // Švietimo naujovės, 1994, Nr. 2.
48. Ruškus, J., Stanišauskienė, V., Žvirdauskas D. Neformalusis švietimas Lietuvoje. Faktai, interesai, vertinimai. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2009.
49. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Vilnius: Teisės informacijos centras, 2006. ISBN 9955-557-91-5.
50. Sondaitė J., Vilmoncienė S. Mokyklų bendruomenės požiūris į mokyklinę mediaciją // Socialinis darbas : mokslo darbai - 2009 m. Nr. 8(2), p. 108-113.
51. Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: LTU, 2002.
52. Tepperwein, K. Menas mokyti nepavargstant. Nauji metodai palengvina mokymąsi. Vilnius:Alma Littera, 1998.

53. Teisinių žinių viktorina – konkursas Temidė. (prieiga internete: www.temide.savasratas.lt/index.php?n=remejai); žiūrėta 2013-09-22)
54. Vaiko, tėvų, pedagogų teisės, pareigos ir atsakomybė. Vilnius: Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2008.
55. Vaikų teisės – kaip jas suvokia vaikai. Europos komisija: teisingumas, 2011.
56. Valantiejiene, S. Neformalaus švietimo vaidmuo vykdant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją vaikų ir jaunimo tarpe. (prieiga internete: www.ntakd.lt/files/renginiai/2009-savivaldybes/pdf/7-Sandra_Valantiejiene.pdf); žiūrėta: 2013-08-11)
57. Žemaitaitytė I. Jaunimo nusikalstamumo prevencija: neformaliojo ugdymo aspektas // Socialinis darbas : mokslo darbai – 2006, Nr. 5(2), p. 80-86 – ISSN 1648-4789
58. Žukauskienė R. Raidos psichologija. Vilnius: Margi raštai, 2001.

SANTRAUKA

VYRESNIŲJŲ KLASIŲ MOKINIŲ TEISINIŲ ŽINIŲ AKTUALIZAVIMAS NEFORMALIAUS UGDYMO PROCESĖ

Dovilė Maceikienė

Pagrindinės sąvokos: aktualizavimas, mokinys, formalusis švietimas, kompetencija, neformalusis švietimas, kitas neformalusis vaikų švietimas, formalųjį švietimą papildantis ugdymas, požiūris, švietimas, vyresniųjų klasių mokinys, ugdymas.

Žmonių bendravimo principai turi būti grindžiami žmogaus teisėmis, pagarba ir atsakomybe. Jaunos asmenybės turi būti ugdomos atitinkamai tam tikrame amžiaus tarpsnyje ir įsisavinti save kaip visateisį visuomenės narį, atsakingą už savo veiksmus.

Įvairaus amžiaus vaikams trūksta teisinių žinių, nes formalus ir neformalus švietimo institucijose tokių žinių jie gauna nepakankamai. Todėl turi būti išnaudojamos visos galimybės formuoti mokinių teisinę sąmonę. Vienas iš būdų tai daryti yra neformalaus švietimo procesas.

Vyresniųjų klasių mokinių požiūrio į teisinių žinių svarbą neformalaus ugdymo procese ištyrimas turėtų padėti išspręsti neformalių mokinių teisinės sąmonės ugdymo būdų suvokimo problemą. Šio magistrinio darbo tyrimo objektas yra mokinių požiūris į teisinių žinių aktualizavimą neformalaus ugdymo procese. Tyrimo tikslas yra atskleisti vyresniųjų klasių mokinių požiūrį į teisinių žinių aktualizavimo galimybes neformalaus ugdymo procese. Tyrimo tikslui pasiekti yra naudojamas teorinio (literatūros, dokumentų analizė) ir empirinio tyrimo (kiekybinis) metodai.

Magistrinį darbą sudaro keturi skyriai, šeši poskyriai ir išvados. Pirmas skyrius siekia apibrėžti neformalaus ugdymo sampratą ir aspektus Lietuvoje. Antras skyrius aiškina kaip formuojama teisinė sąmonė. Trečiame skyriuje aptariama kaip vyresnėse klasėse galima gilinti teisinės žinias neformalaus ugdymo procese. Ketvirtame skyriuje pateikiama empirinio tyrimo (kiekybinio) analizė, atskleidžianti vyresniųjų klasių mokinių požiūrį į teisinių žinių aktualizavimą neformalaus ugdymo procese. Pateikiamas įvadas, išvados, rekomendacijos, santraukos lietuvių ir anglų kalba bei priedai.

SUMMARY

THE PROMOTION OF SENIOR STUDENTS' LEGAL KNOWLEDGE IN THE PROCESS OF NON-FORMAL EDUCATION

Dovilė Maceikienė

Key words: promotion, student, formal education, competence, non-formal education, other non-formal juvenile education, supplementary training for formal education, approach, education, senior student, training.

The principles of people's communication have to be based on human rights, respect and responsibility. Young personalities have to be trained respectively at a certain age and perceive themselves as entitled members of society, responsible for their actions.

Children of different age lack legal knowledge because they are not provided with it at formal or non-formal education institutions. Therefore, all possible opportunities must be taken into consideration to form students' legal consciousness. One of the ways to do that is during the process of non-formal education.

The research into the students' approach to the promotion of legal knowledge in the process of non-formal education should help to solve the problem of students' perception of the possibilities to form legal consciousness. The object of this thesis paper is the research of students' approach to the promotion of legal knowledge in the process of non-formal education. The aim of the paper is to reveal the attitude of senior students towards the possibilities of the promotion. The methods to reach the aim are: the theoretical (the analysis of documents and literature) and the empirical (the quantitative).

The paper is compiled of four sections, six subdivisions and conclusions. The first section defines the term of non-informal education and the aspects of it in Lithuania. The second section explains how legal consciousness is formed. The third section discusses the possible ways of broadening students' legal knowledge in the process of non-formal education. The fourth section provides the analysis and results of the empirical research which reveals the students' approach to the promotion of legal knowledge in the process of non-formal education. The introduction, conclusions, recommendations, summaries and appendices are also provided.

PRIEDAI

KLAUSIMYNAS

Gerbiamas moksleivi,

Tavo požiūris į teisinių žinių reikšmingumą po pamokų yra labai svarbus Mykolo Romerio universiteto studentės magistriniam darbui. Todėl klausimyno tikslas yra gauti Tavo atsakymus, kurie leis išanalizuoti vyresniųjų klasių teisinių žinių aktualizavimo procesą popamokinėje veikloje. Klausimynas yra anoniminis. Surinkti atsakymai bus naudojami tik mokslinei analizei pateikti.

1. **Jūs esate (pažymėkite)** vyras moteris
2. **Pasirinkite amžiaus tarpsnį (pažymėkite)** 14 15 16 17 18 19
3. **Kurioje klasėje Jūs mokotės:** I; II; III; IV gimnazijos klasėje
4. **Ar Jus domina neformalaus švietimo institucijų veikla?** Taip; Ne; Nežinau
5. **Ar svarbus Jūsų nuomone yra neformalus švietimas jaunos asmenybės formavimuisi?**
 Labai svarbus; Svarbus; Ir svarbus, ir ne; Nelabai; Nesvarbus; Visai nesvarbus
6. **Dėl kokių priežasčių Jūs dažniausiai renkatės neformalaus švietimo veiklos rūšis (pažymėkite √):**

Priežastis / Kodėl renkatės?	Tiesa	Netiesa	Nežinau
Ieškau naujų išpūdžių			
Man labai patinka ta veikla, kurią renkuosi			
Ketinu ateityje studijuoti pasirinktą dalyką			
Manau turiu tam talentą			
Pasirinkta veikla mane domina labiau nei beprasmis laiko leidimas			
Man rekomendavo tėvai			
Jaučiu, kad reikia tokių žinių			
Esu labai veiklus/ -i			
Dalyvauju bet kokioje naujoje veikloje			
Ten susiradau draugų			
Ši veikla padeda atsipalaiduoti			
Mano pasirinkta veikla padės man geriau įsiliesti į visuomeninį gyvenimą teisinėje valstybėje			

7. **Ar Jūsų gimnazijoje yra organizuojama neformalaus švietimo veikla?** Taip; Ne; Nežinau
8. **Ar žinote neformalaus švietimo institucijas, kurių veikla organizuojama Jūsų mieste?** Taip; Ne; Nežinau
9. **Ar esate pakankamai informuojami apie neformalaus švietimo veiklas, pavyzdžiui, būrelius, renginius, jaunimo organizacijas, asociacijas?** Taip; Ne; Nežinau
10. **Ar pakankamai Jūs gaunate Jūsų gyvenimo praktikoje reikiamų teisinių žinių?**
 Taip; Ne; Nežinau

11. Kokioje veikloje Jūs galėtumėte geriausiai įgyti naujų teisinių žinių? (pažymėkite Jums tinkamą variantą):

Veikla	Esu dalyvavęs, galėčiau įgyti teisinių žinių	Girdėjęs, bet niekada nesu dalyvavęs, galėčiau įgyti teisinių žinių	Girdėjęs, bet niekada nesu dalyvavęs, negalėčiau įgyti teisinių žinių	Ši veikla man nežinoma, nenorėčiau dalyvauti
Respublikinis teisinių žinių konkursas „Temidė“				
Konstitucijos egzaminas				
Teisinių žinių olimpijada				
Moksleivių teisinio švietimo programos renginiai				
Dalyvavimas gimnazijos mokinių savivaldos veikloje				
Dalyvavimas jaunimo politikos organizacijose				

12. Kokių Jums kyla kliūčių, norint dalyvauti neformalaus švietimo veikloje? (pažymėkite Jums tinkamą variantą):

Dažniausiai pasitaikančios kliūtys	Taip	Ne	Nežinau
Per didelis mokestis			
Nepatogus susisiekimas (važiavimas į užsiėmimų vietą)			
Per didelis mokymosi krūvis ir laiko stoka			
Nesuderinamas neformalaus švietimo užsiėmimų pradžios laikas ir pamokų gimnazijoje pabaiga			

13. Kokios teisinės informacijos norėtumėte gauti daugiau neformalaus ugdymosi metu? (Pasirinkite vieną atsakymo variantą kiekvienam teiginiui ir pažymėkite √):

Teisinė informacija	Taip	Ne	Nežinau
Kokios yra žmogaus teisės ir pareigos			
Kokie yra pagrindiniai valstybės organizavimo principai			
Kas yra nuosavybė			
Kokie nuosavybės teisės atsiradimo būdai			
Kaip skolininkas turi atlyginti padarytus nuostolius			
Paveldėjimo klausimai			
Santuokos sudarymo klausimai			
Santuokos nutraukimo klausimai			
Kada yra asmuo patraukiamas baudžiamojon atsakomybėn			
Kada nepilnamečiai yra patraukiami baudžiamojon atsakomybėn			

Kokia valstybės tarnautojo teisinė padėtis			
Kokia valstybės ir savivaldybių institucijų vykdomoji veikla			
Kas yra administracinės teisės pažeidimas			
Kaip ir kada kreiptis į teismą			
Kaip rašyti ieškinį			

14. Ar Jūs žinote apie galimybes gauti tokių žinių savo pasirinktoje neformalaus ugdymo veikloje? Taip; Ne; Nežinau

Dėkoju už atsakymus